

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

**ΤΜΗΜΑΤΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
- ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΟΙ ΠΙΘΑΝΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ BREXIT
ΣΤΗΝ Ε.Ε. ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ:
ΤΟ ΔΟΓΜΑ “PAX BRITANNICA” ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ.**

Σύνταξη: Δημήτρης Κασίνης

**Επίβλεψη: Σπύρος Μακρής, Επίκουρος Καθηγητής
Πανεπιστημίου ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ**

Δεκέμβριος 2017

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Δημήτρης Κασίνης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	3
1.1 “ΡΑΧ ΒΡΙΤΤΑΝΙΚΑ” ΚΟΙΤΩΝΤΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	3
1.2 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ - Ο ΗΛΙΟΣ ΣΤΗΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΔΕΝ ΔΥΕΙ ΠΟΤΕ.....	4
1.3 Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	11
2.1 BREXIT – “ΡΑΧ ΒΡΙΤΑΝΙΚΑ” ΣΗΜΕΡΑ.....	11
2.2 Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ “BREXIT”.....	12
2.3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ	15
2.4 ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΑΡΘΡΟΥ 50 ΤΗΣ Ε.Ε.....	15
2.5 ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ Η.Β ΚΑΙ Ε.Ε.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	21
3.1 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ BREXIT.....	21
3.2 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ BREXIT ΓΙΑ ΤΟ ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ.....	23
3.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ BREXIT ΓΙΑ ΤΗΝ Ε.Ε.	33
3.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ BREXIT ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΛΑΝΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ.	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	51
4.1 “ΡΑΧ ΒΡΙΤΑΝΙΚΑ” ΚΟΙΤΩΝΤΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.	51
4.2 ΠΟΙΟΣ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ;.....	52
4.3 GO GLOBAL OR GO BUST.	52
4.4 ΤΟ ΝΕΟ ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.....	53

4.5	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ	54
4.6	ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.	56
4.7	ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΤΑΘΕΙΑ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΣΥΝΟΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.	57
4.8	ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ “A RETURN TO EAST OF SUEZ”.....	58
4.9	ΚΟΙΝΟΠΟΛΙΤΕΙΑ.	59
4.10	ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ - ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ.	59
4.11	ΣΤΡΟΦΗ ΗΠΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΣΙΑ.	62
4.12	Η ΔΙΑΤΛΑΝΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ - ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ Η.Β ΚΑΙ ΗΠΑ - ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ.	63
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	68
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ	74

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή επιχειρεί να καταγράψει την πορεία του Ηνωμένου Βασιλείου (Η.Β) από την ίδρυση και εδραίωση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας το 18^ο και 19^ο αιώνα ως η μοναδική και ηγεμονική παγκόσμια υπερδύναμη, τον περιορισμό της κυριαρχίας της κατά τον 20^ο αιώνα, την παραμονή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) για 40 και πλέον έτη μέχρι την απόφαση για έξοδο της χώρας από την Ένωση. Επιχειρεί επίσης να προβλέψει τις πιθανές επιδράσεις του BREXIT στη Βρετανία αλλά κυρίως στην Ε.Ε και εν γένει στο Διεθνές Σύστημα.

Η Ευρώπη βρίσκεται αυτή τη στιγμή στα πρόθυρα της χειρότερης πολιτικής της κρίσης μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Σε όλη την ήπειρο, παραδοσιακά πολιτικά κόμματα έχουν χάσει την εκλογική τους δύναμη, ενώ οι ευρωσκεπτικιστές έχουν προσελκύσει και αντλήσει ευρεία υποστήριξη από τις λαϊκές μάζες και την ακροδεξιά. Οι ελπίδες, για ενότητα στην Ε.Ε φαίνεται να εξανεμίζονται στο βωμό των εθνικών συμφερόντων, ενώ η κρίση του ευρώ έχει αναδείξει σοβαρές διαφορές μεταξύ της Γερμανίας και κρατών μελών του νότου. Το Η.Β έγινε η πρώτη χώρα στην ιστορία που αποχωρεί από την Ε.Ε, θέτοντας έτσι για πρώτη φορά σε αμφισβήτηση τη συνοχή της.

Την ίδια στιγμή η Ευρώπη αντιμετωπίζει νέους εξωτερικούς κινδύνους, ενώ η κατάρρευση πολλών κρατών νότια και ανατολικά της Ευρώπης, κυρίως στην Βόρεια Αφρική και Μέση Ανατολή, έχει ωθήσει εκατομμύρια μετανάστες προς τις χώρες της Ε.Ε. Η τρομοκρατία βρίσκεται πλέον εντός των πυλών της Ε.Ε, ενώ οι πρόσφατες επιθέσεις στο Παρίσι, στις Βρυξέλλες και στο Λονδίνο, έδειξαν ότι οι εξτρεμιστές μπορούν να χτυπήσουν την καρδιά της ηπείρου εκτροχιάζοντας το δυτικό τρόπο ζωής εκατομμυρίων πολιτών. Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ) στρέφουν πλέον τον ενδιαφέρον

τους προς την Ασία και τον Ειρηνικό και η Ευρώπη καλείται να αναλάβει πλέον σοβαρά τις ευθύνες της όσον αφορά την ασφάλεια, τόσο εντός των συνόρων όσο και στην περιφέρεια αυτής.

Χωρίς αμφιβολία, η οριακή αλλά ωστόσο ικανή πλειοψηφία του δημοψηφίσματος για έξοδο του Η.Β από την Ε.Ε αναγκάζει την χώρα να αναζητήσει τη χαμένη της αίγλη και την κυριαρχία της άλλοτε ισχυρής Βρετανικής Αυτοκρατορίας στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Η Βρετανία θα πρέπει τώρα να αναζητήσει νέες στρατηγικές συμμαχίες, έχοντας ωστόσο πολλά και σοβαρά θέματα σε εκκρεμότητα, όπως οι διαπραγματεύσεις για έξοδο από την Ε.Ε (εφεξής «BREXIT») και ότι αυτό συνεπάγεται για την οικονομία, το εμπόριο, την ασφάλεια αλλά κυρίως τη συνοχή της χώρας.

Παρ' όλα αυτά, το BREXIT και το ευρύτερο αντι-ευρωπαϊκό κύμα που σαρώνουν τη Δύση αποκαλύπτουν μια ανησυχητική δυσλειτουργία στις δημοκρατικές κοινωνίες μας. Η Βρετανία είναι έτοιμη να υποστεί ένα μεγάλο πλήγμα, καθώς εξέρχεται από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και η οικονομία της θα επηρεαστεί σημαντικά, αφού εγκαταλείπει τη μεγαλύτερη αγορά στον κόσμο, ενώ η διεθνής επιρροή της θα μειωθεί σημαντικά. Η Βρετανία κατευθύνεται προς την έξοδο παρά το κόστος, θέτοντας την ενότητα της χώρας, σε κίνδυνο αφού δεν είναι καθόλου σαφές εάν η Σκωτία και η Βόρεια Ιρλανδία θα θελήσουν να παραμείνουν στο Η.Β.

Οι επιπτώσεις του BREXIT φαίνεται ότι δεν περιορίζονται μόνο εντός του Ηνωμένου Βασιλείου, αλλά επηρεάζουν τόσο το εμπόριο, την οικονομία, την Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) της Ε.Ε, όσο και την διατλαντική συνεργασία εμπλέκοντας τις ΗΠΑ και την Βορειοατλαντική Συμμαχία. Είναι προφανές λοιπόν ότι το BREXIT θα επιφέρει ανακατατάξεις στο υφιστάμενο Διεθνές Σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 “PAX BRITANNICA” ΚΟΙΤΩΝΤΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Στην Αγγλία, του 17ου αιώνα, διεξήχθη ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ της καθολικής αριστοκρατίας και της προτεσταντικής μεσαιάς τάξης. Ένας ευρωπαϊκός πόλεμος θρησκευτών, όπου οι καθολικές μοναρχίες της Γαλλίας και της Ισπανίας ήρθαν σε αντιπαράθεση με έναν προτεσταντικό συνασπισμό υπό την ηγεσία της Αγγλίας και της Ολλανδίας. Ο αιώνας αυτός που χαρακτηρίστηκε από εμπορικές και επιστημονικές επαναστάσεις, δημιούργησε παράλληλα και τα σύγχρονα οικονομικά συστήματα. Οι Σκωτσέζοι, θεώρησαν ότι έπρεπε να ανταγωνιστούν στο εξωτερικό για αποικίες, έτσι επέλεξαν τον Παναμά και τον ισθμό του, ο οποίος πρόσφερε μια γέφυρα μεταξύ του Ατλαντικού και του Ειρηνικού Ωκεανού. Ωστόσο λόγω οικονομικών δυσχερειών και χωρίς την αναμενόμενη τροφοδοσία από τις αγγλικές αποικίες της Καραϊβικής, αλλά και του γεγονότος ότι η περιοχή μολύνθηκε από ελονοσία, σχεδόν όλοι οι άποικοι πέθαναν και η αποικία κατέρρευσε καταγράφοντας μαζικές απώλειες. Εν τω μεταξύ, οι Άγγλοι επέβαλαν 25% φόρους στις εξαγωγές άνθρακα της νότιας Σκωτίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο προτάθηκε η πολιτική ένωσης μεταξύ των δύο χωρών. Έτσι το 1707 οι Σκωτσέζοι υπέκυψαν και δημιουργήθηκε το Η.Β. Ο 18ος αιώνας χαρακτηρίστηκε από τον παγκόσμιο πόλεμο μεταξύ της Αγγλίας και της Γαλλίας από την Καραϊβική μέχρι την Ινδία. Οι Άγγλοι οδήγησαν ένα διεθνή συνασπισμό δεσμευόμενο να καταργήσει τη δουλεία, ως μέρος της βιομηχανικής επανάστασης. Το Η.Β. κατέφερε τελικά να ελέγξει τις θάλασσες και να καταστεί παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό κέντρο.¹ Το Η.Β. ήταν πλέον η κυρίαρχη

¹ Keith Hart, BREXIT: Where once was an empire, At anthropology today, Journal of the Royal Anthropological Institute, October 2016 – vol 32 – no 5 online ISSN 1467-8322 available online at www.wileyonlinelibrary.com/journal/anth.

αποικιακή δύναμη στη Βόρεια Αμερική και την Ινδία. Ωστόσο η απώλεια των αποικιών στη Βόρεια Αμερική το 1783, μετά από την Αμερικανική Επανάσταση αποτέλεσε σοβαρό πλήγμα για τη Βρετανία. Παρόλα αυτά, η Βρετανία στράφηκε προς την Αφρική, την Ασία και τον Ειρηνικό, ενισχύοντας εκ νέου τη θέση της στο διεθνές σύστημα.²

Το 1815 σηματοδότησε το τέλος των Ναπολεόντειων πολέμων και την έναρξη μίας νέας περιόδου για την Ευρώπη, όπου κυρίως με την προσπάθεια της Βρετανίας διευρύνθηκε η φιλελεύθερη διακυβέρνηση και διατηρήθηκε η ειρήνη στην Ευρώπη, μέσω μιας διεθνούς τάξης που βασιζόταν πλέον σε κανόνες. Το Λονδίνο δημιούργησε μια τεράστια και προσοδοφόρα υπερπόντια αυτοκρατορία, παρέχοντας παράλληλα σταθερότητα στην Ευρώπη, θέτοντας έτσι τις βάσεις για την παγκοσμιοποίηση του εμπορίου και των επενδύσεων³.

1.2 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ - Ο ΗΛΙΟΣ ΣΤΗΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΔΕΝ ΔΥΕΙ ΠΟΤΕ.

Η περίοδος απόλυτης κυριαρχίας της βρετανικής αυτοκρατορίας γνωστή και ως “PAX BRITANNICA” διήρκεσε από το 1815 μέχρι το 1914. Ήταν η περίοδος κατά την οποία η Βρετανία ήταν η μοναδική παγκόσμια ηγεμονική δύναμη με κτήσεις σε όλο τον κόσμο. Η Βρετανία γνώρισε έναν αιώνα απόλυτης κυριαρχίας όπου επικράτησε ανά το παγκόσμιο, διαθέτοντας για σκληρή ισχύ το πιο ισχυρό ναυτικό και για μαλακή ισχύ το εμπόριο. Κατά το διάστημα αυτό προστέθηκαν στη βρετανική αυτοκρατορία 400 εκατομμύρια κάτοικοι, ενώ η νίκη επί του Ναπολέοντα άφησε τη Βρετανία χωρίς αξιόλογο διεθνή ανταγωνιστή, εκτός βέβαια από τη Ρωσία στην Κεντρική Ασία. Η Βρετανία έχοντας τον απόλυτο έλεγχο στη θάλασσα ανέλαβε αυτόβουλα το ρόλο του διεθνή

² Bemis, Samuel Flagg. *The Diplomacy of the American Revolution* (2008 ed.), ISBN 1-4437-2193-X.

³ Ian R. Christie, *Wars and revolutions: Britain 1760-1815* Volume 7 of *New history of England*.

αστυνόμου. Εκτός από τον έλεγχο που ασκούσε στις αποικίες της, η δεσπόζουσα θέση της Βρετανίας στο παγκόσμιο εμπόριο είχε ως αποτέλεσμα τον ουσιαστικό έλεγχο των οικονομιών πολλών χωρών, μεταξύ των οποίων και της Κίνας. Ακόμα και μέχρι το 1922 η Βρετανική Αυτοκρατορία διοικούσε το ένα τέταρτο του παγκόσμιου πληθυσμού και το αντίστοιχο τμήμα της ξηράς της υδρογείου. Είναι χαρακτηριστικό ότι την τότε εποχή η Βρετανική Αυτοκρατορία διοικούσε έναν πληθυσμό περίπου 458 εκατομμυρίων και εκτινόταν σε περισσότερο από 33.670.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα⁴.

Ο δέκατος ένατος αιώνας δημιούργησε ένα νέο φαινόμενο στα χρονικά του Δυτικού πολιτισμού. Το φαινόμενο αυτό ήταν τα εκατό χρόνια ειρήνης από το 1815 μέχρι το 1914, με εξαίρεση το πόλεμο στη Κριμαία, ένα γεγονός που σχετιζόταν με τις αποικιακές δυνάμεις της Αγγλίας, Γαλλίας, Πρωσίας, Αυστρίας και Ιταλίας. Ο θρίαμβος αυτός δεν ήταν το αποτέλεσμα της απουσίας σοβαρών αιτιών σύγκρουσης. Ο νέος αυτός παράγοντας ήταν η εμφάνιση ενός έντονου συμφέροντος για επικράτηση της ειρήνης. Παραδοσιακά, ένα τέτοιο συμφέρον θεωρήθηκε εκτός του πεδίου εφαρμογής του κρατικού συστήματος⁵. Μια εξήγηση για αυτό το πρωτοφανές φαινόμενο, είναι ο ρόλος των δυναστειών και ο παράγοντας της οικονομίας μέσω των χρηματοδοτήσεων των πολέμων από τις τράπεζες, οι οποίες ελέγχονταν από τις εκάστοτε ελίτ των δυτικών κοινωνιών.⁶

Οι Βρετανοί διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της ειρήνης, όχι μόνον επειδή είχαν την πολιτική βούληση, αλλά και επειδή είχαν την οικονομική ισχύ και τη ναυτική δύναμη να το πράξουν. Ο πλούτος που δημιουργήθηκε από τη Βιομηχανική Επανάσταση, σε συνδυασμό με τα ισχυρά δημόσια οικονομικά της Βρετανίας, σήμαινε ότι

⁴ Bartlett, C. J. Peace, War and the European Powers, 1814-1914.

⁵ Mowat, R. B. A History of European Diplomacy 1815–1914.

⁶ Marc Flandreau; Juan H. Flores. In: International Organization. 66(2):211-241; Cambridge University Press, 2012.

υπήρχαν άφθονα κεφάλαια για να διατηρούν ισχυρό ναυτικό. Ωστόσο, ο πόλεμος ήταν συνήθως πολιτική ύστατης ανάγκης, αφού οι Βρετανοί εφάρμοζαν την πολιτική “αποτροπής” μέσω της ισχύος. Θεωρούσαν ότι οι αντίπαλοί τους ήταν λογικά όντα και όπου ήταν δυνατόν, χρησιμοποίησαν την απειλή χρήσης βίας μέσω της βρετανικής ναυτικής δύναμης για να τους αποτρέψουν από το να ενεργούν κατά τρόπο αντίθετο προς τα βρετανικά συμφέροντα. Τα συμφέροντα της Βρετανίας δεν ήταν άλλα από την ειρήνη, τη διεθνή σταθερότητα και φυσικά την προώθηση του βρετανικού εμπορίου.⁷

Η κινητήρια δύναμη του 19ου αιώνα ήταν η βιομηχανική επανάσταση, ωστόσο η Βρετανική Αυτοκρατορία οικοδομήθηκε κυρίως με τις εμπορικές συναλλαγές και την αποικιοκρατία. Περίπου τρεις δεκαετίες πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, το παράδοξο για τη Βρετανία ήταν να συνεργαστεί ή να τιμωρήσει τις αναδύμενες τότε χώρες όπως η Γερμανία, η Ιαπωνία, η Γαλλία, η Ρωσία και οι ΗΠΑ. Με βάση την ανάγκη για οικονομική συνεργασία, επιλέγηκε η συνεργασία, παρόλο που τα μέλη των Συντηρητικών υποστήριζαν ότι θα έπρεπε να τιμωρήσουν τους νέους ανταγωνιστές, προτάσσοντας ότι η Βρετανία θα μπορούσε να αντέξει τις αυξανόμενες δαπάνες για ανάπτυξη του ναυτικού, που ήταν αναγκαίες για την εφαρμογή μιας επεκτατικής πολιτικής.

Στο τέλος του 19ου αιώνα και με το βιομηχανικό βορρά της Βρετανίας να είναι παραγκωνισμένος, με ένα απαρχαιωμένο αποικιακό σύστημα, η ανάπτυξη της Γερμανίας και των ΗΠΑ περιόρισε την οικονομική κυριαρχία της Βρετανίας. Οι επακόλουθες στρατιωτικές και οικονομικές αντιπαραθέσεις ανάμεσα στη Βρετανία και τη Γερμανία ήταν οι κύριες αιτίες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, κατά τη διάρκεια του οποίου η Βρετανία άντλησε πολλές δυνάμεις από την αυτοκρατορία της. Ο πόλεμος ωστόσο

⁷ Deterrence through Strength: British Naval Power and Foreign Policy under Pax Britannica by Rebecca Berens Matzke, *The Journal of Modern History*, Vol. 85, No. 1 (March 2013), pp. 177-178.

επέφερε τεράστια οικονομική επιβάρυνση στη Βρετανία και παρόλο που πέτυχε τη εδαφική επέκταση της, ήταν φανερό ότι δεν ήταν πλέον η μοναδική και κυρίαρχη στρατιωτική δύναμη ανά το παγκόσμιο.

1.3 Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Οι συνέπειες του πρώτου και δευτέρου παγκόσμιου πόλεμου (1914-1945) έβαλαν τέλος στις όποιες προσδοκίες των Βρετανών να παραμείνουν ως η μοναδική παγκόσμια κυρίαρχη δύναμη. Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά τη μεγάλη ύφεση του 1939, η βρετανική οικονομία ανέκαμψε μόλις το 1956⁸. Η υπάρχουσα βιβλιογραφία τονίζει το ρόλο της γεωπολιτικής, των περιορισμών στο εσωτερικό της χώρας και των διαφόρων ιδιαιτεροτήτων για να εξηγήσει την αναπροσαρμογή της εξωτερικής πολιτικής της Βρετανίας. Η πολιτική της Βρετανίας σε σχέση με το εξωτερικό εμπόριο καθοδήγησε την αντίδραση της Βρετανίας σε αυτό το θέμα. Λόγω της ιδιαίτερης συγγένειας μεταξύ των φιλελεύθερων κρατών, η Βρετανία συνεργάστηκε με την Αμερική και την Ιαπωνία, μεταφέροντας την περιφερειακή διακυβέρνηση σε δύο επίδοξους και αδιαφιλονίκητους περιφερειακούς ηγεμόνες. Ωστόσο, η Βρετανία τιμωρούσε τη μη φιλελεύθερη Γαλλία, τη Γερμανία και τη Ρωσία, εφαρμόζοντας νέα ναυτικά κατασκευαστικά – αναπτυξιακά προγράμματα και συγκεντρώνοντας τους διαθέσιμους στρατιωτικούς πόρους για υπεράσπιση των δικών της συμφερόντων.⁹

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ήταν πλέον ευρέως αποδεκτό ότι η θέση της Βρετανίας στο αναδυόμενο παγκόσμιο βιομηχανικό και διακρατικό πλέον σύστημα ήταν όλο και πιο

⁸ H. W. Richardson, "The Economic Significance of the Depression in Britain," *Journal of Contemporary History* pp. 3–19.

⁹ Steven E. Lobell. In: *Review of International Studies*. 27(2):169-186; Cambridge University Press, 2001, JSTOR Journals.

επισφαλής και ως εκ τούτου θα χρειαζόταν ευρεία προσαρμογή. Μια επιλογή σύμφωνα με την πρόταση των Seeley και Mackinder, ήταν η πολιτική ένταξη των διασκορπισμένων βρετανικών αποικιών σε μια “Μεγάλη Βρετανία”. Εναλλακτικά, ο Wells προέβλεψε ότι η Βρετανία θα ενσωματωθεί σε μια αγγλοαμερικανική “μεγαλύτερη σύνθεση” και ότι η Ευρώπη θα είναι ενωμένη, όχι όμως μέσα στο γερμανικό αυταρχικό πλαίσιο. Αυτές οι προτάσεις – εκτιμήσεις βασίστηκαν σε ερμηνείες του μεταβαλλόμενου πλαισίου που αποτελείτο από την τεχνολογία που αλληλεπιδρά με τη γεωγραφία και εκ του αποτελέσματος ήταν εσφαλμένες. Οι εκτενείς συζητήσεις σχετικά με τα συστήματα αυτά υποδηλώνουν ότι το εύρος της μεγάλης στρατηγικής επιλογής της Βρετανίας, ήταν ευρύτερο σε σχέση με αυτό που αντιλήφθηκε ο σύγχρονος ρεαλισμός. Η αποτυχία της βρετανικής εθνικής ολοκλήρωσης λόγω γεωγραφικών παραγόντων και η αντοχή της αγγλοαμερικανικής “ειδικής” σχέσης έθεσε τους ρόλους του εθνικού κράτους και της δυτικής φιλελεύθερης τάξης σε μια νέα προοπτική¹⁰.

Κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι βρετανικές αποικίες στη Νοτιοανατολική Ασία καταλήφθηκαν από την Ιαπωνία. Το γεγονός αυτό επιτάχυνε την παρακμή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας παρά το ότι τελικά επικράτησε στον πόλεμο. Έτσι δυο χρόνια μετά τον πόλεμο, η Βρετανία παραχώρησε την ανεξαρτησία στην Ινδία, που ήταν η πολυπληθέστερη και οπωσδήποτε η πολυτιμότερη αποικία της. Κατά το υπόλοιπο του 20ου αιώνα, στα πλαίσια του κινήματος της από-αποικιοποίησης, οι περισσότερες περιοχές της αυτοκρατορίας απέκτησαν ανεξαρτησία, με κατάληξη την επιστροφή του Χονγκ Κονγκ στην Κίνα το 1997. Μετά την ανεξαρτητοποίηση τους, πολλές πρώην αποικίες εντάχθηκαν στην Κοινοπολιτεία των Εθνών, μια ελεύθερη ένωση ανεξάρτητων

¹⁰ Daniel Deudney. In: Review of International Studies. 27(2):187-208; Cambridge University Press, 2001, JSTOR Journals

κρατών υπό την Βρετανία. Ωστόσο κάτω από την βρετανική κυριαρχία παρέμειναν δεκατέσσερα εδάφη, τα γνωστά Βρετανικά Υπερπόντια Εδάφη.¹¹

Πολύ σημαντικό γεγονός η καλύτερα ως ένα σημείο καμπής σε σχέση με την εξωτερική πολιτική της Βρετανίας καταγράφεται και η κρίση του Σουέζ¹². Ο αντίκτυπος για τη χάραξη της βρετανικής πολιτικής στη συνέχεια ήταν αρνητικός, αφού από το 1956 η εξωτερική πολιτική της χώρας διακατεχόταν από το "σύνδρομο του Σουέζ", το οποίο επιβεβαίωνε ότι η άλλοτε ισχυρή δύναμη του Η.Β. μετατράπηκε σε υπερβολική αδυναμία. Μετά το Σουέζ, σημείο σταθμό για την βρετανική εξωτερική πολιτική αποτέλεσε επίσης ο Πόλεμος των Φώκλαντ, ειδικά όσον αφορά την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης της Βρετανίας αλλά και την θέση της στον παγκόσμιο χάρτη των ισχυρών.¹³

Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί ότι η βρετανική εξωτερική πολιτική παρέμεινε η ίδια, αφού η Βρετανία εξακολουθούσε να θεωρεί τον εαυτό της ως μεγάλη δύναμη και κατάβαλλε κάθε δυνατή προσπάθεια να διατηρηθεί ως χώρα με παγκόσμια επιρροή. Και ενώ η Βρετανία σε αποφασιστικής σημασίας ζητήματα συνέχιζε να ασκεί επιρροή σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι φανερό ότι το έπραττε σε στενή συνεργασία με τις ΗΠΑ, οι οποίες είχαν πλέον αναλάβει την πρωτοκαθεδρία στο Δυτικό κόσμο. Πράγματι με τον τρόπο αυτό, έστω και έμμεσα, η Βρετανία συνέχιζε να ασκεί την επιρροή της και παρέμεινε ενεργή στη Μέση Ανατολή. Η Βρετανική στρατιωτική αλλά και διπλωματική ισχύς μπορεί να μειώθηκε, αλλά τα συμφέροντά του Η.Β. παρέμειναν τα ίδια. Έτσι η

¹¹ <https://www.gov.uk/government/policies/uk-overseas-territories>.

¹² <http://www.history.com/topics/cold-war/suez-crisis>.

¹³ Lawrence Freedman, *The Official History of the Falklands Campaign: War and diplomacy*, ISBN 0415364310, 9780415364317.

Βρετανία χρησιμοποίησε στρατιωτική δύναμη το 1958¹⁴ και το 1961¹⁵ για να παρέμβει υπέρ της Ιορδανίας και του Κουβέιτ αντίστοιχα.

Το παγκόσμιο σύστημα που εμφανίστηκε ως “Pax Britannica”, καθιέρωσε τις φιλελεύθερες πρακτικές, συμπεριλαμβανομένου του ελεύθερου εμπορίου, του κράτους δικαίου και των ελέγχων της απόλυτης εξουσίας και των πολιτικών δικαιωμάτων, δημιουργώντας ουσιαστικά τα θεμέλια για την “Pax America”. Αφού πέρασε η ηγεσία της Δύσης από το Λονδίνο στην Ουάσινγκτον εν μέσω του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι ΗΠΑ βασίστηκαν σε μεγάλο βαθμό στο οικοδόμημα που έκτισε το Λονδίνο, ωστόσο άλλαξαν τα βρετανικά σχέδια.

Η Μεγάλη Βρετανία και οι ΗΠΑ συνεργάστηκαν στον Α' και Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και στο Ψυχρό Πόλεμο για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις προκειμένου να εξυπηρετήσουν το κοινό όφελος τους. Από αυτή την άποψη, το Η.Β και οι ΗΠΑ είναι ομολογουμένως οι πρωταρχικοί αρχιτέκτονες του σημερινού διεθνούς συστήματος.¹⁶

¹⁴ Lawrence Tal, Britain and the Jordan Crisis of 1958, *Middle Eastern Studies*, Vol. 31, No. 1 (Jan., 1995), pp. 39-57

¹⁵ Helene von Bismarck, The Kuwait Crisis of 1961 and Its Consequences for Great Britain's Persian Gulf Policy, *British Scholar Journal*, 2:1 (2009), pp. 75-96.

¹⁶ Joseph S. Nye, Jr., The Changing Nature of World Power, *Political Science Quarterly*, Vol. 105, No. 2, pp. 177-192

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 BREXIT – “PAX BRITANICA” ΣΗΜΕΡΑ

Το 1957 το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες, υπέγραψαν τις Συνθήκες για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, οι οποίες είναι γνωστές ως οι Συνθήκες της Ρώμης.¹⁷

Το 1961, παρατηρώντας τους ιλιγγιώδεις ρυθμούς ανάπτυξης που εμφάνιζαν οι Γάλλοι και οι Γερμανοί, οι Βρετανοί εξεδήλωσαν την επιθυμία να συνεταιριστούν με αυτούς εντός της ΕΟΚ. Τότε όμως ο Γάλλος Στρατηγός Charles de Gaulle αρνήθηκε κατηγορηματικά, κατηγορώντας τους Βρετανούς ότι διατηρούν μια βαθιά εχθρότητα για την υπόλοιπη Ευρώπη και ότι λοξοκοιτάζουν μονίμως προς τις ΗΠΑ¹⁸. Η Βρετανία τελικά εντάχθηκε στην ΕΟΚ το 1973¹⁹ επί της πρωθυπουργίας του Edward Heath²⁰.

Για κάποιους ιστορικούς, οι κύριοι παράγοντες στην προβληματική σχέση που εξ αρχής αναπτύχθηκε στη σχέση Βρετανίας και της Ε.Ε ήταν η παραδοσιακή υπεροψία των Βρετανών που επιμένουν, ακόμη και ως σήμερα, να επικαλούνται το αυτοκρατορικό τους παρελθόν και το γεγονός ότι το Η.Β είναι νησί, αποκομμένο από το σώμα της υπόλοιπης ηπείρου, με τη θάλασσα δίνει στη Βρετανία την αίσθηση της αυτονομίας.²¹

¹⁷ https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1946-1959/1957_el

¹⁸ Ειρήνη Μητροπούλου, Βρετανία - ΕΕ: Ιστορία μιας ταραγμένης σχέσης 60 ετών <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=810687>.

¹⁹ Η ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης - https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1970-1979/1973_el

²⁰ <https://www.theguardian.com/theguardian/from-the-archive-blog/2011/jun/02/guardian190-britain-enters-eeec-1973>

²¹ <http://www.protothema.gr/world/article/589713/vretania-kai-ee-i-istoria-enos-provlimatikou-gamou-os-to-diazugio/>

Σε κάθε έναν από τους πολιτικούς, πολιτιστικούς και οικονομικούς τομείς η Ε.Ε διαδραμάτισε για το Η.Β. έναν διαφορούμενο ρόλο, αφού εκ των πραγμάτων ως υπερεθνικός οργανισμός επέβαλε ορισμένους περιορισμούς κατά των πολιτικών του Η.Β. Από την άλλη το Η.Β επέκτεινε την εξουσία του σε άλλους τομείς, διαδραματίζοντας καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των κοινών αποφάσεων των ευρωπαϊών ηγετών.

Για το λαό ωστόσο, αλλά κυρίως για μια σημαντική μερίδα βρετανών πολιτικών και δημοσιογράφων η Ε.Ε. θεωρήθηκε εξ αρχής ως “ξένο” θεσμικό όργανο και πάντα αντιμετωπιζόταν με καχυποψία. Πολλές ήταν επίσης οι περιπτώσεις που η Ε.Ε αποτέλεσε τον ‘εξίλαστήριο θύμα’ για ευρύτερες αλλαγές που πραγματικά υπονόμευσαν τη δύναμη όχι μόνο του βρετανικού έθνους, αλλά και των περισσοτέρων άλλων κρατών μελών της Ε.Ε.²²

2.2 Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ “BREXIT”

Τον Ιανουάριο του 2013, ο Βρετανός πρωθυπουργός David Cameron, υπό την πίεση του ακροδεξιού κόμματος Ανεξαρτησία της Μεγάλης Βρετανίας (UK Independence Party - UKIP²³), αλλά και υπό τις αντιδράσεις μιας επαναστατικής ευρωσκεπτικιστικής πτέρυγας στο δικό του συντηρητικό κόμμα (Conservative Party²⁴), υποσχέθηκε να διεξαγάγει δημοψήφισμα σχετικά με την παραμονή ή όχι του Η.Β στην Ε.Ε.²⁵

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα δημοψηφίσματα δεν αποτελούν μέρος του νομικού συστήματος της Βρετανίας, παρόλα αυτά όμως, χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο

²² Anne Applebaum, (2017) Britain after Brexit: A transformed political landscape. Journal of Democracy, 28 (1). pp. 53-58. ISSN 1045-573

²³ <http://www.ukip.org/>

²⁴ <https://www.conservatives.com/>

²⁵ Applebaum, Anne (2017) Britain after Brexit: a transformed political landscape. Journal of Democracy, 28 (1). pp. 53-58. ISSN 1045-573

από τη δεκαετία του 1970. Για παράδειγμα το εκλογικό σώμα της Βρετανίας κλήθηκε να ψηφίσει για να καταστεί το Η.Β. μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας το 1973. Τα δημοψηφίσματα έχουν γίνει αρκετά κοινά, αναγκάζοντας έτσι το Βρετανικό Κοινοβούλιο να καθορίσει ένα πλαίσιο που ρυθμίζει τα εθνικά και περιφερειακά δημοψηφίσματα που διεξάγονται στη χώρα.²⁶

Πριν από τις γενικές εκλογές του Η.Β, ο τότε πρωθυπουργός David Cameron, είχε δεσμευθεί πως εάν εκλεγεί θα διεξάγει δημοψήφισμα σχετικά με την παραμονή ή όχι του Η.Β στην Ε.Ε. Έτσι αφού πρώτα η κυβέρνηση διαπραγματεύτηκε ευνοϊκότερους για τη χώρα όρους παραμονής στην Ένωση, ανακοινώσε τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος για τις 23 Ιουνίου του 2015.²⁷ Το αναθεωρημένο καθεστώς συμμετοχής της Βρετανίας στην Ε.Ε., το οποίο ο ίδιος ο πρωθυπουργός διαπραγματεύτηκε εκ των προτέρων με τους ηγέτες των κρατών μελών της Ε.Ε, θα ίσχυε μόνον στην περίπτωση που το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν θετικό προς την παραμονή του Η.Β στην Ε.Ε.

Τα κύρια σημεία του νέου καθεστώτος της παραμονής του Η.Β στην Ε.Ε θα ήταν:

- Η εξαίρεση του Η.Β. από τη δέσμευση για συμμετοχή του σε περαιτέρω ολοκλήρωση της Ένωσης. Επίσης, τα οικονομικά και χρηματοπιστωτικά προβλήματα της Ευρωζώνης θα επιλύονταν με πιο δίκαιο τρόπο σε ότι αφορά τα χρέη των χωρών που δεν ανήκουν στην ΟΝΕ. Έτσι, η Βρετανία θα εξαιρείτο από τη συμμετοχή στα προγράμματα στήριξης προβληματικών οικονομιών της Ευρωζώνης. Παράλληλα πέραν του ευρώ, θα αναγνωρίζονταν και τα εθνικά νομίσματα, ως επίσημα νομίσματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

²⁶ H. Bar Alex Hunt & Brian Wheeler, All you need to know about the UK leaving the EU - BBC News 25 April 2017.nett, Constitutional & Administrative Law 11th Ed. 2016, p. 139.

²⁷ Alex Hunt & Brian Wheeler, All you need to know about the UK leaving the EU - BBC News 25 April 2017.

- Οι ευνοϊκότεροι όροι ανταγωνισμού στο τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό τομέα, ενώ η Βρετανία θα είχε μεγαλύτερη ανεξαρτησία στην εποπτεία του χρηματοπιστωτικού της τομέα.

- Η Βρετανία δεν θα υποχρεωνόταν να καταβάλλει επιδόματα πρόνοιας σε νέο-αφιθύντες Ευρωπαίους πολίτες στη χώρα για τα πρώτα τέσσερα χρόνια της άφιξης και παραμονής τους στο Η.Β.

- Η σύσταση πανευρωπαϊκού συστήματος ρύθμισης της καταβολής επιδομάτων τέκνου σε γονείς με παιδιά που ζουν σε διαφορετικές χώρες.

Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, ο David Cameron δεν περίμενε ποτέ ότι πράγματι θα διεξαγόταν δημοψήφισμα για παραμονή ή έξοδο του Η.Β. από την Ε.Ε, αλλά χρησιμοποίησε το δημοψήφισμα ως τρόπο για να καταπραΰνει το ευρωσκεπτικιστικό ρεύμα και να διατηρήσει τη συνοχή του κόμματος του, μέχρι τις γενικές εκλογές του Μαΐου του 2015, όπου σύμφωνα με τα προγνωστικά ο David Cameron αναμενόταν να χάσει. Τελικά όμως ο David Cameron κέρδισε τις εκλογές και έπρεπε να υλοποιήσει τις υποσχέσεις του για διεξαγωγή του δημοψηφίσματος. Έτσι το δημοψήφισμα σχεδιάστηκε από τον David Cameron με κύριο στόχο να νικήσει το UKIP, καθώς και την “ακροδεξιά” πτέρυγα των Συντηρητικών και να εδραιώσει την ομάδα του ως οι “εκσυγχρονιστές” και φυσικά η κυρίαρχη δύναμη εντός του κόμματος των Συντηρητικών.

Τα περισσότερα πολιτικά κόμματα, όπως οι Εργατικοί, οι Φιλελεύθεροι Δημοκράτες, οι Πράσινοι και το Εθνικό Κόμμα της Σκωτίας υποστήριξαν την παραμονή στην Ε.Ε. Αντιθέτως, υπέρ της αποχώρησης τάχθηκε κυρίως το Κόμμα της Ανεξαρτησίας. Το Συντηρητικό Κόμμα τήρησε ουδετερότητα, ωστόσο ο David Cameron έκανε εκστρατεία υπέρ της παραμονής. Τα στελέχη και τα μέλη της Κυβέρνησης και του

κυβερνώντος Κόμματος του ήταν έντονα διχασμένα κατά τη διάρκεια της εκστρατείας και οπωσδήποτε κλονίστηκε η συνοχή του κόμματος.

2.3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ

Ο David Cameron αγωνίστηκε υπέρ της παραμονής του Η.Β. στην Ε.Ε, αλλά προς έκπληξη του ίδιου του πρωθυπουργού και πολλών πολιτών, στις 23 Ιουνίου 2016 οι Βρετανοί αποφάσισαν κατά 52 έναντι 48 τοις εκατό υπέρ της αποχώρησης του Η.Β από την Ε.Ε. Πράγματι το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν οριακό με την πλειοψηφία ωστόσο του βρετανικού εκλογικού σώματος να προκρίνουν την έξοδο της χώρας από την Ε.Ε. με ποσοστό 51,89%. Ο David Cameron ανακοίνωσε την παραίτηση του, την ημέρα που έχασε το δημοψήφισμα. Νέα πρωθυπουργός ανέλαβε η Theresa May, η οποία όπως και ο David Cameron είχε ταχθεί ενάντια στην απόφαση η Βρετανία να εγκαταλείψει την Ε.Ε, παρόλα αυτά κράτησε χαμηλούς τόνους κατά τη διάρκεια της εκστρατείας.

Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος δημιούργησε προστριβές εντός της ίδιας της χώρας, αφού στην Αγγλία (53,4%) και την Ουαλία (52,5%), οι πολίτες ψήφισαν να εγκαταλείψουν την Ε.Ε, ενώ στη Βόρεια Ιρλανδία (55,8%) και τη Σκωτία (62%) επέλεξαν να παραμείνουν εντός της Ε.Ε.. Το γεγονός αυτό δημιουργεί διαφορετικές τάσεις εντός του Η.Β. οι οποίες ενδέχεται να πλήξουν τη συνοχή της χώρας με ανυπολόγιστες συνέπειες.

2.4 ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΑΡΘΡΟΥ 50 ΤΗΣ Ε.Ε.

Παρά την ύπαρξη της αρχής της κυριαρχίας του Κοινοβουλίου, και μολονότι το ίδιο το Δημοψήφισμα δεν έχει καμία δεσμευτική νομική ισχύ, ο David Cameron δήλωσε ότι η απόφαση για να ενεργοποιηθεί το άρθρο 50 της συνθήκης της Λισσαβόνας θα ληφθεί

από τον Πρωθυπουργό με βάση την ετυμηγορία του βρετανικού λαού.²⁸ Μετά το πρώτο σοκ και την παρέλευση σχεδόν 10 μηνών το Η.Β, στις 29 Μαρτίου 2017 ενεργοποίησε το άρθρο 50 της συνθήκης της Ε.Ε. Από αυτή την ημερομηνία αρχίζει η αντίστροφη μέτρηση των δύο ετών για οριστική έξοδο του Η.Β. από την Ένωση. Μέσα σε αυτή τη περίοδο θα πρέπει να γίνουν όλες οι διαδικασίες αποχώρησης καθώς επίσης και οι διαπραγματεύσεις με την Ε.Ε. Μετά την παρέλευση των δύο ετών δύναται να δοθεί παράταση μόνον εάν συμφωνήσουν όλα τα 27 κράτη μέλη, σε αντίθετη περίπτωση η συνθήκη της Ε.Ε. παύει να ισχύει για το Η.Β και θα είναι εκτός της Ένωσης.²⁹

Οι προτεραιότητες του Η.Β., σύμφωνα με την επιστολή της πρωθυπουργού Theresa May προς τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Donald Tusk³⁰, με την οποία τον ενημέρωνε επίσημα για την απόφαση του Η.Β να αποχωρήσει από την Ε.Ε, συνοψίζονται ως ακολούθως:

- Ψήφιση νομοσχεδίου για κατάργηση της υπεροχής της νομοθεσίας της Ε.Ε στο Η.Β. Ο νόμος αυτός θα πρέπει να ενσωματώνει όλη τη νομοθεσία της Ε.Ε στο βρετανικό δίκαιο σε ένα τμήμα. Ακολούθως η κυβέρνηση θα αποφασίσει ποια μέρη θα διατηρήσουν, θα αλλάξουν ή θα αφαιρέσουν από τη νομοθεσία του Η.Β.
- Διαπραγμάτευση και κατάληξη σε συμφωνία με την Ε.Ε, για μια “ειδική” σχέση μεταξύ του Η.Β και της Ε.Ε, η οποία θα περιλαμβάνει τη συνεργασία σε οικονομικά και εμπορικά θέματα αλλά και θέματα ασφάλειας. Εάν ωστόσο δεν επιτευχθεί συμφωνία,

²⁸ David Cameron, EU Referendum Outcome, 24 June 2016 -www.gov.uk/government/speeches/eureferendum-outcome-pm-statement-24-june-2016.

²⁹ Alex Hunt & Brian Wheeler, All you need to know about the UK leaving the EU - BBC News 25 April 2017.

³⁰ Theresa May's letter to European Council President Donald Tusk giving formal notice of Brexit, 29 March 2017.

το Η.Β. θεωρεί πως τα οικονομικά και εμπορικά ζητήματα θα επιλυθούν στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου.

2.5 ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ Η.Β ΚΑΙ Ε.Ε.

Είναι δεδομένο ότι το BREXIT θα έχει πολλές άγνωστε πτυχές ειδικά όσον αφορά την πολιτική της Ε.Ε και του Η.Β. Για αυτό είναι απαραίτητο να αναλυθεί από τι εξαρτώνται οι διαπραγματεύσεις, πώς εκτυλίσσονται και ποιοι είναι οι κύριοι κινητήριοι μοχλοί τους. Οι εξελίξεις μπορεί να προκαλέσουν από απλές διαταραχές μέχρι πολύ σοβαρές κρίσεις. Οι σχέσεις Ε.Ε. και Η.Β μετά το BREXIT, ιδίως στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, μπορεί να καταγραφούν μόνο αν υπάρξει μια βαθύτερη κατανόηση της διαδικασίας, τα ουσιαστικά ζητήματα καθώς και το πλαίσιο στο οποίο θα ερμηνεύονται οι ενέργειες και ο επίσημος λόγος της Ε.Ε και της Βρετανικής κυβέρνησης αντίστοιχα. Το BREXIT αποτελεί σημαντική πρόκληση για τον χρηματοπιστωτικό τομέα του Η.Β και το μοντέλο του καπιταλισμού, ενώ αναμένεται ότι θα έχει αντίκτυπο στην κερδοφορία του τομέα, καθώς και τη συμβολή του στη συνολική οικονομία. Οι ακριβείς επιπτώσεις θα εξαρτηθούν σε μεγάλο βαθμό από την πρόοδο των διαπραγματεύσεων του BREXIT μεταξύ του Η.Β και της Ε.Ε.

Η ομιλία της πρωθυπουργού Theresa May στο Lancaster House στις 17 Ιανουαρίου 2017 και οι άξονες της στρατηγικής του Η.Β³¹, επιβεβαιώθηκαν με τη ψήφιση του νομοσχεδίου για το BREXIT στο Βρετανικό Κοινοβούλιο στις 14 Μαρτίου 2017, όπου έγινε σαφές ότι το Η.Β σκοπεύει να εγκαταλείψει την κοινή αγορά και την τελωνειακή ένωση και να διαπραγματευτεί μια νέα συμφωνία βασισμένη στα αιτήματα του Η.Β. Οι διαπραγματεύσεις για μια επίσημη έξοδο του Η.Β από την Ε.Ε είναι μια διαδικασία η

³¹ Theresa May, Speech by Theresa May, Lancaster House, 17 January 2017, <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/01/17/theresa-mays-brexite-speech-full/>

οποία ορίζεται στο Άρθρο 50. Ωστόσο, αυτό προβλέπει μόνο μια διετή περίοδο και επικεντρώνεται στις λεπτομέρειες μιας εξόδου. Το κείμενο του άρθρου 50 ορίζει ότι κάθε συμφωνία εξόδου από την Ε.Ε. πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης, ενώ λαμβάνεται υπόψη το πλαίσιο για τις μελλοντικές σχέσεις του κράτους με την Ένωση και ως εκ τούτου, δεν μπορεί άμεσα να απαιτήσει μια τέτοια συμφωνία ως μέρος των διαπραγματεύσεων εξόδου. Όποια και αν είναι η συμφωνία, ολόκληρη η διαδικασία εξόδου και οποιαδήποτε ρύθμιση μετάβασης θα πρέπει να εγκριθεί από τα άλλα 27 κράτη μέλη της ΕΕ, μαζί με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το οποίο επίσης υποχρεούται να παράσχει τη συγκατάθεση του. Επιπλέον, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μπορεί να αποφανθεί σχετικά με την έξοδο. Για τη συντριπτική πλειοψηφία των θεμάτων, όπως συμβαίνει με τις συνήθεις διαπραγματεύσεις, τίποτα δεν θεωρείται συμφωνημένο μέχρι να συμφωνηθούν όλα.

Η πρωθυπουργός της Βρετανίας Theresa May, έχοντας υπόψη τις οικονομικές και πολιτικές αλλαγές που αναμένεται να επιφέρει το BREXIT στο Η.Β. επιθυμεί διακαώς την ύπαρξη μεταβατικής περιόδου, προκειμένου να δοθεί επαρκής χρόνος στις βρετανικές επιχειρήσεις να προσαρμοστούν. Επιπλέον, επιθυμεί ένα γρήγορο BREXIT προκειμένου να περιορίσει στο ελάχιστον τις όποιες συνέπειες στην βρετανική οικονομία. Από την άλλη η Ε.Ε. επιμένει ότι το Λονδίνο πρέπει πρώτα να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του απέναντι στα υπόλοιπα κράτη μέλη, υποστηρίζοντας ότι θα πρέπει πρώτα να προσδιοριστεί το κόστος του “διαζυγίου” και μετά να μουν οι βάσεις για μια μεταβατική συμφωνία. Ενώ το Η.Β επιθυμεί να ξεκινήσει παράλληλες συνομιλίες για εμπορικές σχέσεις με τις τρίτες χώρες, οι Βρυξέλλες θεωρούν το θέμα αυτό ως ταμπού, εφόσον το Η.Β έχει ακόμα την ιδιότητα του κράτους μέλους της Ε.Ε. Λόγω αυτών των αποκλίσεων και της πολυπλοκότητας του θέματος, είναι δύσκολο να προβλεφθεί ο χρόνος που θα

χρειαστεί μέχρι την κατάληξη σε μια εμπορική συμφωνία, που θα αποτελέσει και τον πυρήνα των μελλοντικών σχέσεων μεταξύ της Ε.Ε και του Η.Β.³²

Από την παγκόσμια οικονομική κρίση φέρεται πως η οικονομία του Η.Β έχει μεταρρυθμιστεί και ενισχυθεί για να αντέχει τα οικονομικά σοκ. Επειδή όμως οι σύγχρονες οικονομίες διασυνδέονται σε κάθε επίπεδο, κάθε πιθανό μέτρο ως τιμωρία του Η.Β θα είναι τιμωρία και για την Ε.Ε. Το κεντρικό και συνάμα το πλέον σημαντικό ζήτημα της σχέσης Ε.Ε-Η.Β είναι μια συμφωνία για το εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, ενώ οι επιπτώσεις του BREXIT, οι οποίες θα είναι σαφώς αισθητές στο διεθνές εμπόριο, μεταξύ των μεγάλων εμπορικών δυνάμεων, καθώς και με τις αναπτυσσόμενες και αναδύομενες οικονομίες.

Είναι σαφές ότι το BREXIT θα έχει μεγάλες παρενέργειες από την ανακατανομή των δραστηριότητας εντός της Ε.Ε ως απάντηση στους νέους κανόνες.³³ Πολλοί επενδυτές και επιχειρήσεις έχουν επιλέξει το Η.Β με την προϋπόθεση ότι μπορούν να συναλλάσσονται ελεύθερα στην Ε.Ε, κάτι που δεν θα ισχύει πλέον εν τη απουσία καταληκτικής συμφωνίας μεταξύ Η.Β και Ε.Ε. Σε ορισμένους τομείς όπως τις αυτοκινητοβιομηχανίες η συμπαραγωγή μεταξύ διαφορετικών εταιρειών πολλών χωρών της Ε.Ε είναι αναγκαία και κάτι τέτοιο θα είναι πολύ δύσκολο να συμβαίνει με το Η.Β εκτός Ε.Ε. Εκ μέρους του Η.Β υπάρχει πρόθεση να διατηρηθεί η πρόσβαση στην ενιαία αγορά, αλλά κάτι τέτοιο θα απαιτήσει σκληρές διαπραγματεύσεις και οπωσδήποτε θα εμπλέξει τις συζητήσεις της ελεύθερης διακίνησης πολιτών της Ε.Ε. προς τη Βρετανία.

³² <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/02/11/jean-claude-juncker-doubts-eu-will-remain-united-brexit-talks/>.

³³ Maurice Obstfeld, The Initial Economic Impact of Brexit An Update to Early December 2016, Brookings Papers on Economic Activity, Fall 2016, pp. 359-366.

Ο αντίκτυπος του βρετανικού δημοψηφίσματος και η κατάληξη των διαπραγματεύσεων σε σχέση κυρίως με τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες του Η.Β, όπως και για την υπόλοιπη οικονομία, δεν είναι ακόμα ξεκάθαρος. Φαίνεται όμως ότι υπάρχουν τρεις βασικές επιλογές που θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη για τις σχέσεις Ε.Ε-Η.Β μετά το BREXIT:

- “Full BREXIT”, με το οποίο Οι σχέσεις Η.Β-Ε.Ε ρυθμίζονται από τους κανόνες του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ).
- “Παραμονή του Ηνωμένου Βασιλείου” στην κοινή αγορά (το λεγόμενο νορβηγικό μοντέλο).
- Οι σχέσεις του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ε.Ε. να ρυθμίζονται από διμερείς σχέσεις (το λεγόμενο ελβετικό μοντέλο).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ BREXIT

Το αποτέλεσμα του βρετανικού δημοψηφίσματος για αποχώρηση του Η.Β. από την Ε.Ε, αποτελεί μια καμπή στις μεταξύ τους σχέσεις. Οι οικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις του BREXIT θα είναι πολύ σημαντικές τόσο για το Η.Β όσο και για την Ε.Ε. Αν και τα γεγονότα εξακολουθούν να εκτυλίσσονται, το BREXIT δημιούργησε ένα σύνολο σημαντικών ερωτηματικών που αφορούν την ενιαία αγορά αλλά και τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες. Φυσικά μια μεγάλη κρίση εντός της Ε.Ε, όπως το BREXIT, ενδέχεται να αποτελέσει το γεγονός που θα αναγκάσει τα κράτη μέλη της Ε.Ε να δεσμευτούν για τη δημιουργία μιας νέας Ένωσης, στην οποία θα τεθούν σε εφαρμογή οι απαραίτητες διαδικασίες για να υποστηρίξουν την όσον το δυνατόν καλύτερη λειτουργία της.

Η θέση της Βρετανίας ως μία τις μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου οδηγούσαν συχνά μερικούς βρετανούς ευρωσκεπτικιστές να υποστηρίζουν ότι η Ε.Ε χρειάζεται το Η.Β περισσότερο από ότι το Η.Β χρειάζεται την Ε.Ε. Η Βρετανία όντως έχει εμπορικό έλλειμμα με την ΕΕ, δηλαδή το υπόλοιπο της Ε.Ε. έχει οικονομικό κίνητρο να βρει μια νέα σχέση.³⁴ Επιπλέον, έχοντας υπόψη ότι το ΗΒ αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία της Ε.Ε η έξοδος της από την Ε.Ε αναμένεται να επηρεάσει σημαντικά το ρόλο της στο διεθνές εμπόριο και ιδιαίτερα τη σύναψη διμερών και πολυμερών εμπορικών συμφωνιών.

Ωστόσο, από την οπτική γωνία της υπόλοιπης Ε.Ε, είναι το Η.Β βρίσκεται σε δύσκολη θέση αφού το εμπόριο του με την Ε.Ε αντιπροσώπευε περίπου το 16% του

³⁴ Office for National Statistics (ONS). ‘How Important Is the European Union to UK Trade and Investment’

συνόλου της Ε.Ε. (με εξαίρεση τις υπηρεσίες), ενώ η Ε.Ε. αντιπροσωπεύει το 44,6% του συνόλου των εξαγωγών των αγαθών και υπηρεσιών του Η.Β.

Για τη Βρετανία το αποτέλεσμα ενός “hard BREXIT” θα μετέτρεπε το αρχικό οικονομικό και πολιτικό σοκ σε μακροχρόνιες προκλήσεις που πιθανόν να κλονίσουν ακόμα και την ίδια την ενότητα της χώρας. Από την άλλη, η Ε.Ε. αναμένεται να πληγεί επίσης οικονομικά, με αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις, διότι πολλοί Βρετανοί πολίτες κατοικούν στην Ε.Ε, ενώ πολίτες της Ε.Ε διαμένουν στη Βρετανία. Αυτό δεν σημαίνει ότι ένα το “soft BREXIT”, όπου θα επικρατήσουν οι αρμονικές σχέσεις είναι η μόνη διέξοδος. Θα μπορούσε μετά από ένα “σκληρό BREXIT” και μετά από μια δεκαετία να βρεθεί μια πιο σταθερή σχέση με θετικά αποτελέσματα για την οικονομία, την πολιτική και την ασφάλειά του Η.Β, αλλά και της Ε.Ε. Επιπλέον η Ε.Ε έχει μακρά ιστορία αντιμετώπισης κρίσεων και ως εκ τούτου το BREXIT θα μπορούσε να αποτελέσει το έναυσμα για τα κράτη μέλη να προωθήσουν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και να διαπραγματευτούν μια νέα συνθήκη που θα ενισχύσει την ενότητα και τη σταθερότητα στην Ε.Ε. Η Ένωση γνωρίζει πολύ καλά ότι οι διαδικασίες εντός του υπερεθνικού αυτού οργανισμού έχουν στόχο την σύνεση και την συνεργασία. Αυτό θα οδηγήσει κάποια στιγμή στη δημιουργία μιας λειτουργικής Ευρωπαϊκής Ένωσης που μπορεί να μοιάζει με εκείνη των ΗΠΑ.

Από γεωπολιτικής άποψης, το BREXIT θα αποδυναμώσει τόσο τις σχέσεις μεταξύ Ε.Ε. και ΗΠΑ όσο και τις διατλαντικές σχέσεις, ενώ οι επιπτώσεις πιθανόν να επηρεάσουν και τη συνοχή της Ε.Ε αλλά και της Βορειοατλαντικής συμμαχίας. Μία από τις πλέον απαισιόδοξες προβλέψεις είναι και η πλήρης κατάρρευση της Ε.Ε.

Με την αποχώρηση του Η.Β από την Ε.Ε, όπου ομολογουμένως είχε σημαντικό ρόλο στη ΚΠΑΑ, θα πρέπει να εξετασθούν δυο βασικές πτυχές. Πρώτο το κενό που δημιουργείται όσον αφορά καθαρά τις στρατιωτικές δυνάμεις, την εμπειρία αλλά και την τεχνογνωσία που θα απολεσθεί από την Ε.Ε και τις δομές αυτής και κατά δεύτερο το διαχρονικό ρόλο που διαδραμάτιζε το Η.Β στη μετεξέλιξη της Ε.Ε, όσον αφορά θέματα κοινής πολιτικής. Σημειώνεται ότι το Η.Β είχε σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις του Συμβουλίου για θέματα της ΚΠΑΑ, ο οποίος όμως πολλές φορές λειτουργούσε ως τροχοπέδη στην περαιτέρω αμυντική ενοποίηση στην Ε.Ε. Είναι δεδομένο ότι η επιρροή του Η.Β πλέον όσον αφορά τις αποφάσεις της Ε.Ε θα τερματιστεί, ενώ σε επιχειρησιακό επίπεδο θα συνεχιστεί σε κάποιο βαθμό μέσω της συνεργασίας της Ε.Ε με το ΝΑΤΟ, αλλά και των διμερών συνεργασιών που θα διατηρήσει και πολύ πιθανόν θα ενισχύσει το Η.Β.

Στα θέματα της ασφαλείας είναι προφανές ότι η συνεργασία μεταξύ του Η.Β και της Ε.Ε για αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας θα υποβαθμιστεί και οπωσδήποτε δεν θα είναι τόσο αποτελεσματική όπως σήμερα.

3.2 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ BREXIT ΓΙΑ ΤΟ ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

Από το καλοκαίρι του 2016 άρχισαν να εκτυλίσσονται διάφορες συζητήσεις στο Η.Β. με πρώτη την προσπάθεια να καταγραφεί γιατί οι Βρετανοί ψήφισαν την έξοδο της χώρας από την Ε.Ε και τι ακριβώς ψήφισαν. Αυτό συνέβη στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στον ακαδημαϊκό χώρο, αλλά και στους διεθνείς οργανισμούς. Τα πολιτικά κόμματα, και κυρίως το Συντηρητικό Κόμμα, εστίασαν σε επιχειρήματα σχετικά με το τι συνέβη και τι πρέπει τώρα να γίνει. Έχουν καταγραφεί διάφοροι λόγοι, από την αντιμετώπιση της μετανάστευσης μέχρι την αποτυχία να πεισθεί η νεολαία να ψηφίσει. Η δεύτερη σειρά συζητήσεων εκτυλίσσεται στα πλαίσια των πολιτικών κομμάτων τα οποία έχουν να

αντιμετωπίσουν συνταγματικά, πολιτικά, οικονομικά θέματα αλλά πάνω απ' όλα να αντιμετωπίσουν την κρίση ταυτότητας που θα φέρει το BREXIT στη χώρα.

Είναι γεγονός ότι η ιδιότητα του κράτους μέλους της Ε.Ε έχει μειώσει το εμπορικό κόστος μεταξύ του Η.Β και την υπόλοιπη Ευρώπη, επιτρέποντας έτσι το ελεύθερο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών. Αυτές οι ρυθμίσεις και ουσιαστικά η κατάργηση των εμπορικών φραγμών αύξησαν το εμπόριο μεταξύ των επιχειρήσεων με το Η.Β και τα άλλα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πριν ακόμα το Η.Β προσχωρήσει στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) το 1973, περίπου το ένα τρίτο του εμπορίου του Η.Β ήταν με χώρες της ΕΟΚ. Το 2014, το 45% των εξαγωγών του Η.Β και το 53% των εισαγωγών αφορούσαν τα υπόλοιπα 27 κράτη μέλη της ΕΕ. Κατ' επέκταση, το υψηλό αυτό επίπεδο εμπορίου ωφελεί τους καταναλωτές του Η.Β, μέσω χαμηλότερων τιμών και πρόσβασης σε καλύτερης ποιότητας αγαθά και υπηρεσίες. Παράλληλα, οι εργαζόμενοι και οι επιχειρήσεις επωφελούνται από νέες ευκαιρίες εξαγωγών που οδηγούν σε υψηλότερες πωλήσεις και κατά συνέπεια κέρδη, ενώ δίνουν την ευκαιρία στο Η.Β να εξειδικευτεί σε βιομηχανίες όπου έχει συγκριτικό πλεονέκτημα. Από τα πιο πάνω είναι προφανές ότι τα εισοδήματα και το βιοτικό επίπεδο στο Η.Β αυξήθηκε, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες, οι μελέτες περί εμπορίου αποκάλυψαν επίσης ότι το εμπόριο έχει θετικές επιπτώσεις στην ευημερία μέσω άλλων τομέων, όπως η υψηλότερη παραγωγικότητα και η καινοτομία.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, ο χρηματοπιστωτικός τομέας του Η.Β επωφελήθηκε επίσης σε σημαντικό βαθμό από την χρηματοπιστωτική ολοκλήρωση στην Ε.Ε, επειδή ήταν σε πλεονεκτική θέση, λόγω της άρσης των οικονομικών φραγμών και την δημοσιονομική ρύθμιση με εναρμόνιση σε ολόκληρη την Ε.Ε. Η επιτυχία του χρηματοπιστωτικού τομέα ήταν σημαντική κινητήρια δύναμη της βρετανικής οικονομίας. Η Ε.Ε ήταν η μεγαλύτερη αγορά για τις βρετανικές χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες,

δημιουργώντας εμπορικό πλεόνασμα ύψους 15 δισεκατομμυρίων στερλινών, το ένα τρίτο του συνολικού εμπορικού πλεονάσματος στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, το οποίο το 2012 ανήλθε σε 46 δισεκατομμύρια στερλίνες. Το εμπορικό πλεόνασμα του Η.Β με την Ε.Ε υπερδιπλασιάστηκε τη δεκαετία έως το 2015. Περίπου το 70% των συναλλαγών σε ξένο συνάλλαγμα της Ε.Ε και το 40% της παγκόσμιας αγοράς σε συναλλαγές σε ευρώ πραγματοποιήθηκαν στο Η.Β. Το Η.Β κατέχει επίσης το 85% των επενδυτικών κεφαλαίων (hedge fund) και το 42% των ιδιωτικών κεφαλαίων της Ε.Ε, δηλαδή το ήμισυ της δραστηριότητας των επενδυτικών τραπεζών της Ένωσης, καθώς επίσης και τα μισά συνταξιοδοτικά ταμεία της. Δεδομένου των παραπάνω, η πόλη του Λονδίνου και γενικότερα ο βρετανικός χρηματοπιστωτικός τομέας ήταν κατά κύριο λόγο εναντίον του BREXIT.³⁵ Με βάση τα ανωτέρω είναι προφανές ότι ο χρηματοπιστωτικός τομέας της Βρετανίας, αρχής γενομένης από την πρωτεύουσα του Λονδίνου, θα επηρεαστεί σημαντικά από την απόφαση για BREXIT.

Τα κράτη μέλη της Ε.Ε αντιπροσωπεύονται από την Ε.Ε σε όλες τις διεθνείς και εμπορικές διαπραγματεύσεις που αφορούν την κοινή εμπορική πολιτική. Μετά το BREXIT, το Η.Β θα διαπραγματεύεται ανεξάρτητα ενώ θα μπορεί να χρησιμοποιήσει αυτή την ελευθερία προκειμένου να αναζητήσει και να ολοκληρώσει γρήγορα και αποτελεσματικά νέες εμπορικές συμφωνίες με σημαντικούς εμπορικούς εταίρους, χωρίς ωστόσο να έχει το εκτόπισμα, που η Ε.Ε προβάλλει ως σύνολο, στις εν λόγω διαπραγματεύσεις. Το εμπόριο με τρίτες χώρες αναμένεται ότι θα αυξηθεί μεν σημαντικά, αλλά το μέγεθος αυτών των αυξήσεων δεν αναμένεται να είναι ικανοποιητικό για να αντισταθμίσει την πτώση του εμπορίου με την Ε.Ε. Η Ένωση αποτελεί τον πλησιέστερο γείτονα του Η.Β και τη μεγαλύτερη αγορά στον κόσμο από την άποψη συνολικού ΑΕΠ,

³⁵ The Economist, 7 May 2016.

οπότε θα είναι πολύ δύσκολο να αντισταθμιστεί με νέες εμπορικές συμφωνίες. Από την άλλη αναμφίβολα, το BREXIT αναμένεται να δώσει τη δυνατότητα στο Η.Β να αναπροσαρμόσει τις διμερείς σχέσεις του με χώρες όπως οι ΗΠΑ, τα κράτη μέλη της Κοινοπολιτείας και άλλες αναδυόμενες οικονομίες.

Ιστορικά το Η.Β. χαρακτηριζόταν ως χώρα σταθερότητας. Ωστόσο τα πρόσφατα γεγονότα που συνδέονται με το BREXIT έχουν προκαλέσει απρόβλεπτες συνέπειες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στη διάσπαση του Η.Β. Από τη απόφαση του BREXIT, παρατηρείται μια παρατεταμένη συνταγματική κρίση συνδυάζοντας πολλές παραμέτρους, οι οποίες θα μπορούσαν να διαδραματίσουν καταλυτικό ρόλο για μια ριζική αλλαγή στη Βρετανία. Η αλλαγή δεν θα αφορά προφανώς μόνον την αποχώρηση του Η.Β από την Ε.Ε, αλλά μια σειρά θεσμικών συγκρούσεων σε μια χώρα όπου δεν θεωρείται πλέον αυτοκρατορία ή παγκόσμια ηγέτιδα δύναμη στη βιομηχανία.³⁶ Πιο κάτω παρατίθενται μια σειρά ζητημάτων, τα οποία η κυβέρνηση του Η.Β. πιθανόν να κληθεί να αντιμετωπίσει πολύ σύντομα. Τα ζητήματα αυτά αφορούν την Ε.Ε. και την εθνική κυριαρχία, το εθνικό νόμισμα της στερλίνας έναντι του ευρώ και του δολαρίου, την ανεξαρτησία της Σκωτίας, την απόσχιση της Ιρλανδίας, τη συγκέντρωση της εξουσίας και του πλούτου στο Λονδίνο, την περιφερειακή αποκέντρωση στην Αγγλία και στην Ουαλία, τη μοναρχία και την ανάπτυξη του δημοκρατικού κλίματος, τις εξουσίες του κοινοβουλίου και το υφιστάμενο εκλογικό σύστημα, το κοινοβούλιο των Λόρδων, το νόμο σχετικά με τη φεουδαρχική ιδιοκτησία, τη συγχώνευση εκκλησίας και κράτους, την απώλεια της παγκόσμιας επιρροής από τη Βρετανία, τη μετανάστευση προς το Η.Β, την “ειδική σχέση” με τις ΗΠΑ και τη κυριαρχία των ιδιωτικών εταιριών έναντι της κατάρρευσης του δημόσιου τομέα.

³⁶ Keith Hart, Brexit: Where once was an empire, ISSN 0268-540X online ISSN 1467-8322.

Είναι γεγονός ότι το δημοψήφισμα επέφερε επίσης ένα σοβαρό πλήγμα στην κοινοβουλευτική δημοκρατία στο Η.Β, μειώνοντας περαιτέρω την δύναμη της εξουσίας από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους. Είναι χαρακτηριστικό ότι η πλειοψηφία των βουλευτών είχε ταχθεί όπως η Βρετανία παραμείνει εντός της Ε.Ε, αλλά το δημοψήφισμα κατέγραψε αντίθετο αποτέλεσμα. Εκ του αποτελέσματος διαφαίνεται ότι δεν είναι σαφές κατά πόσο το Κοινοβούλιο θα είναι πλέον σε θέση να διαμορφώσει σοβαρές και σημαντικές αλλαγές σε σχέση τις εμπορικές συναλλαγές της Βρετανίας, ή ακόμα σε σχέση με τη νέα στρατηγική που θα διαμορφώσει την εξωτερική πολιτική της Βρετανίας για τα επόμενα χρόνια. Όταν πλέον η Βρετανία θα είναι οριστικά εκτός της Ε.Ε, σίγουρα το Κοινοβούλιο θα έχει μεγαλύτερο έλεγχο σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων και πολιτικών εντός της χώρας, αλλά από την άλλη, τα πρώτα χρόνια μετά την επίσημη ανακοίνωση του BREXIT θα χρειαστούν εν μέρει για να νομοθετηθούν πολλά κενά, που θα δημιουργηθούν ως αποτέλεσμα της αποχώρησης του Η.Β από την Ε.Ε.

Όπως προαναφέρθηκε η έξοδος του Η.Β από την Ε.Ε, πολύ πιθανό να αναζωπυρώσει τις συζητήσεις για ανεξαρτησία στη Σκωτία, ειδικά λόγω του ότι η πλειοψηφία στη Σκωτία ψήφισε εναντίον της αποχώρησης από την Ε.Ε. Υπάρχει λοιπόν το ενδεχόμενο για πιθανό δεύτερο δημοψήφισμα σχετικά με την ανεξαρτησία της Σκωτίας από το Η.Β, όπως αυτό που πραγματοποιήθηκε στις 18 Σεπτεμβρίου 2014. Είναι χαρακτηριστικό ότι την επομένη του δημοψηφίσματος, η πρωθυπουργός της Σκωτίας Nicola Sturgeon, αποκάλεσε το δημοψήφισμα αντιδημοκρατικό και απαράδεκτο, αφού η Σκωτία μπορεί να εξέλθει της Ε.Ε ενάντια στη θέλησή της, δύο χρόνια μετά από το δημοψήφισμα για ανεξαρτησία της Σκωτίας από το Η.Β. Σημείωσε ότι κατά το εν λόγω δημοψήφισμα, το βρετανικό κοινοβούλιο υποστήριξε ότι πιθανή ανεξαρτησία της Σκωτίας θα τερμάτιζε και την παραμονή της στην Ε.Ε. Η πρωθυπουργός δήλωσε επίσης ότι “Όλες

οι επιλογές για να εξασφαλιστεί η παραμονή της Σκωτίας στην Ε.Ε είναι πιθανές, συμπεριλαμβανομένου δεύτερου δημοψηφίσματος για την ανεξαρτησία της Σκωτίας”.

Πιθανή αποχώρηση της Σκωτίας θα έχει σημαντικές συνέπειες πέραν της οικονομίας και στο τομέα της άμυνας, αφού πέραν της μείωσης των πόρων της χώρας, θα ήταν αδιανόητο για το Η.Β. να εγκαταλείψει τη στρατηγική της πυρηνικής αποτροπής, η οποία σε μεγάλο βαθμό στηρίζεται στις βάσεις των υποβρυχίων και πυρηνικών όπλων με έδρα την Σκωτία.

Η απόφαση του Η.Β. για BREXIT, ίσως πυροδοτήσει επίσης και την απόσχιση της Βόρειας Ιρλανδίας και ένωσής της με τη Δημοκρατία της Ιρλανδίας, η οποία ως γνωστό είναι κράτος μέλος της Ε.Ε. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η πλειοψηφία των πολιτών στη Βόρεια Ιρλανδία ψήφισε όπως και στη Σκωτία, υπέρ της παραμονής της χώρας στην Ε.Ε. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση της Πρέσβειρας της Ιρλανδίας στις ΗΠΑ Anne Anderson, η οποία σημείωσε ότι “Η ιστορία έχει τις συμπτώσεις της. Δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει ότι, πριν 100 χρόνια, εορτάσαμε τα γεγονότα του 1916 – την αρχή του τέλους της βρετανικής κυριαρχίας στην Ιρλανδία – ενώ τώρα αντιμετωπίζουμε μια άλλη ριζική αναπροσαρμογή στις σχέσεις Βρετανίας - Ιρλανδίας. Για τον πρώτη φορά ο ένας από εμάς θα είναι εντός και άλλος εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τον Σεπτέμβριο του 1948, η Ιρλανδία ανακοίνωσε ότι έπρεπε να εγκαταλείψει την Κοινοπολιτεία και ότι ο νόμος για τις εξωτερικές σχέσεις, ο οποίος καθόρισε την εξωτερική σύνδεση της Ιρλανδίας με την Κοινοπολιτεία θα καταργηθεί. Οι Βρετανοί τότε εξήγησαν ότι ένα κράτος δεν θα μπορούσε να εγκαταλείψει την Κοινοπολιτεία και να εξακολουθεί να απολαμβάνει τα δικαιώματα και τα προνόμια μιας χώρας της Κοινοπολιτείας. Έτσι η Ιρλανδία θα έπρεπε να υποστεί τις συνέπειες με την απώλεια των εμπορικών προνομίων και την ελευθερία διακίνησης στη Βρετανία. Στην

πραγματικότητα, διεξήχθησαν επικοδομητικές συζητήσεις για μια ομαλή αποχώρηση και ως η ιστορία δείχνει, η Ιρλανδία και το Η.Β. είναι πλέον πιο κοντά από οποιαδήποτε στιγμή στην ιστορία τους. Φυσικά η ένταξη και των δύο στην Ε.Ε. ήταν βασικό στοιχείο αυτής της εξομάλυνσης αρχικά και στη συνέχεια εμβάθυνσης των σχέσεων τους. Σήμερα, το Η.Β και η Ε.Ε μοιράζονται το στόχο μιας μεταξύ τους στενής εταιρικής σχέσης. Μετά την αποχώρηση του Η.Β, η Ιρλανδία επιθυμεί όπως διατηρηθεί η στενότερη δυνατή σχέση μεταξύ της Ε.Ε και του Η.Β”.³⁷

Είναι αξιοσημείωτο ότι μια πρόσφατη δημοσκόπηση στην Ιρλανδία, περίπου ένα χρόνο μετά το βρετανικό δημοψήφισμα για έξοδο της Βρετανίας από την Ε.Ε., κατέδειξε ότι η κοινή γνώμη στη Ιρλανδία σε σχέση με την παραμονή της χώρας στην Ε.Ε. είναι πιο ισχυρή από ποτέ. Σύμφωνα με τη δημοσκόπηση, περίπου το 83% των ανθρώπων πιστεύουν ότι η Ιρλανδία πρέπει να παραμείνει κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρά το αποτέλεσμα στη Βρετανία. Το ποσοστό αυτό είναι ακριβώς το ίδιο με αυτό που οι Ιρλανδοί ψηφίσαν για να ενταχθεί η χώρα τους στην τότε ΕΟΚ τον Ιούνιο του 1972.³⁸ Σημειώνεται ότι άλλες δημοσκοπήσεις καταδεικνύουν ότι ακόμα μεγαλύτερα ποσοστά, τις τάξεις του 88%, επιθυμούν την παραμονή της Ιρλανδίας εντός της Ε.Ε.³⁹

Με σκοπό να αποφευχθεί η πιθανότητα ενός νέου δημοψηφίσματος στη Σκωτία, η κυβέρνηση του Η.Β έχει συμφωνήσει ήδη, να επιτρέψει πέραν του δημάρχου του Λονδίνου, σε εκπροσώπους των αποκεντρωμένων κυβερνήσεων στη Σκωτία, στην Ουαλία

³⁷ Ambassador Anne Anderson, 1916 to 2016 Reflections, American Journal of Irish Studies, Vol. 14 (2017), pp. 165-176.

³⁸ Charles Flanagan, Minister for Foreign Affairs and Trade of Ireland, Retreat from Globalisation? Brexit, Trump and the New Populism, Irish Studies in International Affairs, (2017), pp. 1-4.

³⁹ https://www.rte.ie/news/2017/0509/873610-eu_poll/

και στη Βόρειο Ιρλανδία να έχουν την δική τους συμβολή στις διαπραγματεύσεις με την Ε.Ε.

Πέραν των πιθανών αποσχιστικών κινημάτων, η έξοδος του Η.Β. από την Ε.Ε. θα αφήσει τους βρετανούς πολιτικούς με λιγότερη επιρροή, ειδικά όσον αφορά στον υπόλοιπο κόσμο. Έστω και αν είναι σε θέση να διαπραγματευτούν στενότερες σχέσεις με την Ε.Ε, δεν θα έχουν τη δυνατότητα πλέον να διαμορφώσουν την εξωτερική, οικονομική αλλά και εμπορική πολιτική της Ε.Ε, τους κανονισμούς ή τις αποφάσεις σε σχέση με τη δικαιοσύνη και την ασφάλεια των εξωτερικών συνόρων. Είναι επίσης κατανοητό ότι δεν θα εκπροσωπούνται από τους ευρωβουλευτές στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και φυσικά δεν θα είναι παρόντες στις συνεδριάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, όπου οι αρχηγοί των κυβερνήσεων της Ένωσης λαμβάνουν συναινετικές και πολλές φορές ομόφωνες αποφάσεις για ένα τεράστιο φάσμα θεμάτων. Αν και μπορεί να χρειαστούν αρκετά χρόνια για να γίνει αισθητός ο αντίκτυπος αυτής της αλλαγής, το τελικό αποτέλεσμα είναι ότι το Η.Β και ειδικά το βρετανικό κοινοβούλιο δεν θα έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει πολιτικές εκτός των συνόρων της χώρας.

Υπάρχει επίσης ο κίνδυνος, προκειμένου η Βρετανία να αντισταθμίσει τις όποιες ζημιές λόγω της αποχώρησης της από την Ε.Ε, να βρεθεί πιο μακριά από τις άλλες χώρες της Δύσης. Όσον αφορά το εμπόριο πιθανόν να παρουσιαστεί πρόθυμη για να διενεργήσει γρήγορες διαπραγματεύσεις με την Κίνα, οι οποίες ενδεχομένως να απαιτήσουν πολιτικές παραχωρήσεις εκ μέρους του Η.Β. Επίσης η ρευστότητα χρημάτων από τη Ρωσία, το Καζακστάν αλλά και τις αραβικές χώρες θα έχουν μεγαλύτερη σημασία για το Λονδίνο και κατά συνέπεια θα επηρεάσει μελλοντικές πολιτικές του αποφάσεις. Καθώς οι ευρωπαίοι εταίροι θα απομακρύνονται, θα αυξηθεί ο κίνδυνος το χρηματοπιστωτικό σύστημα να εξαρτάται περισσότερο από ξένες εταιρείες και εταίρους που θα επιδιώκουν

πολιτική επιρροή εντός του Η.Β. Σημειώνεται ότι το Βρετανικό πολιτικό σύστημα επηρεάζεται ήδη έντονα από τις ξένες και τις υπεράκτιες εταιρείες και την ρευστότητα αυτών στο Λονδίνο.

Οι επιπτώσεις στην ασφάλεια θα είναι επίσης σημαντικές, αλλά έμμεσες, τουλάχιστον στον βραχυπρόθεσμο ορίζοντα. Η ύφεση στην οικονομία του Η.Β. θα σημαίνει πολύ πιθανόν μείωση των αμυντικών του δαπανών. Πιο πρόσφατα, το Η.Β. και άλλα κράτη μέλη του ΝΑΤΟ έχουν καταφέρει να αναστρέψουν την αρνητική τάση σχετικά με τη μείωση των προϋπολογισμών στην άμυνα. Ωστόσο η τάση αυτή δύναται να αναστραφεί και πάλιν μετά το BREXIT. Αναπόφευκτα, το BREXIT θα επιφέρει σημαντικό πλήγμα στη βρετανική οικονομία και οι επιπτώσεις στον αμυντικό προϋπολογισμό του Η.Β, θα είναι επίσης σημαντικές. Σχέδια του Η.Β. σε επενδύσεις σε μη επανδρωμένα αεροσκάφη, στην εναέρια επιτήρηση, στον κυβερνοχώρο κλπ, θα είναι ξαφνικά όλα υπό την αίρεση του περιορισμένου προϋπολογισμού. Αυτό με τη σειρά του θα υπονομεύσει τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει το Η.Β στην άμυνα και την ασφάλεια του ΝΑΤΟ, ενώ θα θέσει ακόμα σε κίνδυνο τον ηγετικό του ρόλο στο ΝΑΤΟ. Επιπρόσθετα, ακόμη ένας παράγοντας ο οποίος αναμένεται να επηρεάσει σημαντικά την ευρύτερη οικονομία και κατά συνέπεια τις σημερινές προγραμματισμένες αμυντικές δαπάνες, είναι ο συναλλαγματικός κίνδυνος. Εάν λοιπόν η ευρύτερη οικονομία επηρεαστεί σημαντικά, τότε θα είναι αναπόφευκτο ότι η άμυνα να επηρεαστεί επίσης αναλογικά. Αυτό αναπόφευκτα θα οδηγήσει την Κυβέρνηση του Η.Β σε μείωση των δημοσίων δαπανών ή προσαρμογή των προτεραιοτήτων.

Η Μεγάλη Βρετανία, εντός ή εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, παραμένει μέλος του ΝΑΤΟ, και η ισχυρότερη στρατιωτική δύναμη της δυτικής Ευρώπης, μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας με δικαίωμα αρνησικυρίας και πυρηνική δύναμη. Η αναβάθμιση

των αμυντικών της ικανοτήτων και φιλοδοξιών, πέραν των προθέσεων της, θα εξαρτηθεί βασικά από την πορεία της οικονομίας της, με τις περισσότερες εκτιμήσεις να προβλέπουν μια βραχυπρόθεσμη ή ακόμα και μεσοπρόθεσμη περίοδο ύφεσης που αναπόφευκτα θα επηρεάσει αρνητικά και την άμυνα της χώρας.

Για τη Βρετανία, τα Δυτικά Βαλκάνια παραμένουν πρωτίστως πρόκληση ασφάλειας. Σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση της βρετανικής κυβέρνησης, “Για τα Δυτικά Βαλκάνια, τα στοιχεία υποδηλώνουν ότι, αν και τα οικονομικά οφέλη από την περαιτέρω διεύρυνση της Ε.Ε θα είναι μάλλον περιορισμένα, τα οφέλη όσον αφορά την ασφάλεια και τη σταθερότητα της Ευρώπης είναι επιτακτικά”. Ωστόσο, είναι προφανές ότι ο σημαντικότερος παράγοντας που διαμορφώνει το περιβάλλον ασφάλειας στην περιοχή είναι η προοπτική ένταξης των χωρών αυτών στην Ε.Ε. Το Η.Β. όμως δεν θα μπορεί να διατηρηθεί ως κύριος παράγοντας στην περιοχή, εκτός του πλαισίου της Ε.Ε. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στην περίπτωση της Σερβίας και του Κοσσυφοπεδίου, όπου η επιτυχία του διαλόγου της Ε.Ε. οφείλεται στο γεγονός ότι το Η.Β. συνεργάζεται με τους εταίρους του στην Ε.Ε. και κυρίως τη Γερμανία, προκειμένου να επηρεάσει τις εξελίξεις. Ομοίως, ενώ η Βοσνία και Ερζεγοβίνη παραμένει εξαιρετικά δυσλειτουργική, η μόνη ρεαλιστική ελπίδα, ότι δηλαδή τα πράγματα θα βελτιωθούν, στηρίζεται στην επιθυμία της χώρας να επιδιώξει την ένταξη στην Ε.Ε. Και εδώ, το Η.Β. βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των προσπαθειών για τη σταθεροποίηση της χώρας. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, είναι δύσκολο να δούμε πώς η Βρετανία θα μπορούσε να συνεχίσει να ασκεί ηγετικό ρόλο, χωρίς να είναι κράτος μέλος της Ε.Ε. Φυσικά, το Η.Β. θα μπορούσε ακόμα να

συμμετάσχει σε τέτοιες πρωτοβουλίες εκτός της Ένωσης, ωστόσο η ικανότητά του να καθοδηγεί τις συζητήσεις θα μειωθεί.⁴⁰

Τέλος, αξίζει να αναρωτηθούμε εάν το BREXIT θα μπορούσε επίσης να επηρεάσει τον τρόπο που οι ΗΠΑ θα βλέπουν το Η.Β ως βασικό στρατηγικό εταίρο στο μέλλον, μεταξύ άλλων και στον τομέα της ασφάλειας, με δεδομένη την τρέχουσα προτίμησή της Ουάσιγκτον για μια ισχυρότερη ευρωπαϊκή συμμετοχή στον τομέα της ασφάλειας στην “ταραγμένη” γειτονιά τους. Θα άξιζε επίσης περαιτέρω προβληματισμός στο πώς αυτή η αλλαγή αντίληψης θα μπορούσε να επηρεάσει την επιρροή του Η.Β στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, καθώς και στις μελλοντικές συνέργειες μεταξύ της Συμμαχίας και της ΚΠΑΑ της Ε.Ε.

3.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ BREXIT ΓΙΑ ΤΗΝ Ε.Ε.

Ο Jean Claude Juncker ένθερμος υποστηρικτής της ομοσπονδιακής Ευρώπης, υπογράμμισε στην ομιλία του το Δεκέμβριο 2016 ότι, “Η Ε.Ε είναι ένα βασικό κομμάτι της παγκόσμιας οικονομίας, που αντιπροσωπεύει το 25% του συνολικού ΑΕΠ. Δέκα χρόνια μετά, το ποσοστό αυτό θα είναι 15%, ενώ σε 20 χρόνια από τώρα, κανένα κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν θα είναι μέλος των G7. Η απόφαση της Βρετανίας για αποχώρηση από την Ε.Ε είναι προφανώς ένας σημαντικός λόγος να ανησυχούμε για το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ο σημερινός πληθυσμός της Ένωσης που αριθμεί στα 500 εκατομμύρια κατοίκους, θα συρρικνωθεί κατά 12,5% δηλαδή θα αριθμεί 437,5 εκατομμύρια, σε μια εποχή όπου σε παγκόσμια κλίμακα η Ευρώπη μειονεκτεί όσον αφορά στο δημογραφικό ανταγωνισμό. Στις αρχές του 20ού αιώνα, το 20% του

⁴⁰ Ker-Lindsay, James (2015) Britain, 'Brexit' and the Balkans. The RUSI Journal, 160 (5). pp. 24-29. ISSN 0307-1847.

παγκόσμιου πληθυσμού ζούσε ακόμα στην Ευρώπη. Το ποσοστό αυτό σήμερα είναι 5 με 7% και θα μειωθεί μέχρι το τέλος του αιώνα στο 4%”.⁴¹

Η κατεύθυνση στην οποία θα κινηθεί η Ε. σε ορισμένους τομείς παραμένει ερωτηματικό, αν δηλαδή στις οικονομικές σχέσεις θα κυριαρχεί το ελεύθερο εμπόριο ή ο προστατευτισμός; Ο βαθμός στον οποίο η ευρωπαϊκή άμυνα θα αναπτυχθεί σε σχέση με τη συνεργασία και την ανάπτυξη κοινών προγραμμάτων με το ΝΑΤΟ; Εάν η εσωτερική αγορά θα χρησιμοποιηθεί για να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα ή αντιθέτως θα ενισχυθεί η κοινωνική διάσταση;

Μια πιθανή κατάρρευση της ευρωζώνης και της ζώνης του Σένγκεν, μπορεί να αποτελέσει την αρχή του τέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κλειδί για την ευρωπαϊκή ενότητα μπροστά στο BREXIT και σε όλα τα άλλα προβλήματα θα είναι η οικονομικά ισχυρή Γερμανία και κατά δεύτερο η Γαλλία. Σημειώνεται ότι η Γαλλία θα παραμείνει ως η μοναδική πυρηνική δύναμη και ως το μοναδικό μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών εντός της Ε.Ε. Το κέντρο εξουσίας στην Ε.Ε. θα μπορούσε να μεταβληθεί γεωγραφικά και η ήδη ισχυρή θέση της Γερμανίας θα μπορούσε να ενισχυθεί περαιτέρω με αρνητικές επιπτώσεις στον γαλλο-γερμανικό άξονα. Η Γαλλία μπορεί να βρεθεί αντιμέτωπη με τον γερμανικό αναθεωρητισμό σε μια Ε.Ε όπου το κέντρο βάρους θα έχει μετατοπιστεί προς τα ανατολικά και θα υπερισχύσει η «κουλτούρα της λιτότητας», την οποία προωθεί η Γερμανία. Σε σχέση με τις διεθνείς σχέσεις της Ε.Ε είναι πολύ πιθανόν να επικρατήσει η γεωοικονομική στρατηγική έναντι της γεωπολιτικής. Επίσης ορισμένα κράτη μέλη μπορεί να επιχειρήσουν να ενισχύσουν τη

⁴¹ Speech by European Commission President Jean-Claude Juncker at the 25th Anniversary of the Maastricht Treaty: ‘EU and Me’ in Maastricht, 11 December 2016.

θέση τους εντός της ΕΕ. Επομένως μια ανακατανομή του συσχετισμού δυνάμεων εντός της Ε.Ε δεν θα πρέπει να αποτελεί έκπληξη .

Σημαντικό είναι επίσης το ζήτημα της διαδοχής του Η.Β σε διεθνές επίπεδο αλλά και το ζήτημα των συνθηκών ή κοινών συμφωνιών στις οποίες τόσο η Ε.Ε, όσο και τα κράτη μέλη αυτής είναι εταίροι, όπως για παράδειγμα οι εμπορικές συμφωνίες και οι συμφωνίες συμμετοχής της Ε.Ε σε διεθνείς οργανισμούς, η χρηματοδότηση της παγκόσμιας ανάπτυξης και η εκπροσώπηση σε πολυμερή φόρουμ ή διαπραγματεύσεις.⁴²

Η επιρροή της Ε.Ε. σε ολόκληρη την γηραιά ήπειρο είναι πολύ πιθανόν να αλλάξει επίσης. Το BREXIT θα επηρεάσει τις σχέσεις της Ε.Ε. με χώρες όπως η Νορβηγία και η Ελβετία, οι οποίες είναι συνδεδεμένες με την Ε.Ε, είτε μέσω της ιδιότητας μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ελεύθερων Συναλλαγών (European Free Trade Association - EFTA⁴³) είτε μέσω του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (European Economic Area - EEA⁴⁴). Όλα αυτά τα κράτη έχουν ως προοπτική, την ένταξη τους στην Ε.Ε. Το BREXIT πιθανόν να ανατρέψει αυτή την πορεία, ενώ θα αφαιρέσει επίσης από την Ε.Ε ένα κράτος μέλος που ήταν πιο πρόθυμο από πολλούς να εξετάσουν την ένταξη της Τουρκίας στην Ένωση, παρόλο που η εν λόγω ιδιότητα μέλους έχει αμφισβητηθεί εδώ και καιρό, ενώ η συζήτηση για το θέμα, κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος, αποκάλυψε μια απροθυμία εκ μέρους του Η.Β. να στηρίζει την ιδέα στην πράξη.

⁴² Thomas Henöklä, How Brexit affects EU external action: The UK's legacy in European international cooperation, Futures (2017).

⁴³ The four EFTA States are competitive in several sectors vital to the global economy and score among the highest in the world in competitiveness, wealth creation per inhabitant, life expectancy and quality of life.

⁴⁴ The EEA includes EU countries and also Iceland, Liechtenstein and Norway. It allows them to be part of the EU's single market. Switzerland is neither an EU nor EEA member but is part of the single market - this means Swiss nationals have the same rights to live and work in the UK as other EEA nationals.

Το Η.Β αποτελεί μόνο το 14,8% της Ε.Ε. και αντιπροσωπεύει περίπου το 20% των εξαγωγών της.⁴⁵ Επομένως ο αντίκτυπος μετά το BREXIT θα είναι αντίστοιχος και οπωσδήποτε υπολογίσιμος. Είναι σίγουρο λοιπόν ότι η Ένωση θα είναι διαφορετική μετά το BREXIT και επομένως θα πρέπει να είναι σε θέση να επιβιώσει στον πολιτικό και οικονομικό αγώνα. Σαφώς το Ευρωπαϊκό μοντέλο, αλλά και το βιοτικό επίπεδο είναι ελκυστικό, αλλά εξακολουθεί να παραμένει ερωτηματικό, το κατά πόσο μετά την αποδυνάμωση, που θα υποστεί ως αναπόφευκτη συνέπεια του BREXIT, μπορεί να διατηρηθεί στα σημερινά επίπεδα.

Η περαιτέρω ενσωμάτωση της ενιαίας αγοράς στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, η οποία ενισχύθηκε με το σχέδιο δράσης για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες το 1999, χαρακτηρίστηκε από την παρουσία δύο ανταγωνιστικών συνασπισμών: τη “δημιουργία της αγορά – market making”, η οποία ήταν υπό την ηγεσία της του Η.Β και συμπεριέλαβε την Ιρλανδία, τις Κάτω Χώρες, το Λουξεμβούργο και τα σκανδιναβικά κράτη και η “διαμόρφωση της αγοράς – market shaping”, η οποία επικεντρώθηκε στη ρύθμιση της αγοράς στο πλαίσιο της Ε.Ε, το οποίο περιελάμβανε τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία, το Βέλγιο και άλλες μεσογειακές χώρες.⁴⁶ Το Η.Β διέθετε το πιο ανταγωνιστικό τμήμα του χρηματοπιστωτικού κλάδου στην ηπειρωτική Ευρώπη και ήταν επομένως η κινητήρια δύναμη για την περαιτέρω ενοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών, διότι έτσι θα εξυπηρετούνταν τα συμφέροντα του. Ως εκ τούτου, ο δημοσιονομικός κανονισμός της Ε.Ε πριν από την κρίση επηρεάστηκε έντονα από το Η.Β, αφού σε σχέση με όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε, είχε δυνητικά τα περισσότερα οφέλη από την λειτουργία μιας ενοποιημένης αγοράς κεφαλαίων (Capital Markets Union – CMU), δεδομένης της πολυμορφίας του

⁴⁵ Tim Oliver, ‘What impact would a Brexit have on the EU?’ Dahrendorf Analysis, LSE, March 2016, p. 3.

⁴⁶ David Howarth and Lucia Qualia, Brexit and the Single European Financial Market, JCMS 2017 Volume 55. Annual Review pp. 149–164.

χρηματοπιστωτικού τομέα και ειδικότερα της υψηλής συγκέντρωσης της δραστηριότητας της αγοράς, των ιδιωτικών και αμοιβαίων κεφαλαίων στην χώρα. Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη το γεγονός ότι το Η.Β ήταν από τους κύριους υποστηρικτές της ενοποιημένης αγοράς κεφαλαίων, η αποχώρηση του από την Ε.Ε ενδέχεται να έχει αρνητικές συνέπειες στο όλο εγχείρημα, ενώ πολύ πιθανόν η αγορά να είναι λιγότερο ανοικτή σε τρίτες χώρες. Αναμένεται επίσης ότι ο δημοσιονομικός κανονισμός της Ε.Ε στο μέλλον θα καταστεί περισσότερο προς τη τάση της διαμόρφωσης της αγοράς (market shaping), και λιγότερο προς τη τάση της δημιουργίας φιλικής αγοράς (friendly market making).

Υπάρχει επίσης ένα άμεσο ζήτημα που αντιμετωπίζει η Ε.Ε και οι εταίροι της όσον αφορά τη νομική συνέχεια των πολυμερών και διεθνών συνθηκών, όπως είναι οι εμπορικές συμφωνίες, οι συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς, οι συμφωνίες για την ανάπτυξη και άλλες επιμέρους ενιαίες πολιτικές όπως η πολιτική αεροπορία, η ενέργεια, η γεωργία και η αλιεία ή οι νομικά δεσμευτικές συμφωνίες για θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁴⁷ Οι συμφωνίες αυτές για νομικούς λόγους αλλά και πρακτικούς λόγους, ίσως χρειαστεί να επαναδιαπραγματευθούν με το BREXIT.

Καμία όμως πολιτική της Ε.Ε. δεν θα παραμένει ανεπηρέαστη από το BREXIT λόγω του ειδικού βάρους του Η.Β, τόσο κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων εντός των οργάνων της Ε.Ε. όσο και κατά την διάρκεια εφαρμογής αυτών. Αναμένεται λοιπόν ότι όλες οι πολιτικές θα επηρεαστούν άμεσα λόγω της απώλειας μιας από τις δύο στρατιωτικές υπερδυνάμεις της Ευρώπης, της χώρας με τη δεύτερη οικονομία και του τρίτου μεγαλύτερου κράτους μέλους σε μέγεθος πληθυσμού. Οι εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε σίγουρα δεν θα αποτελέσουν εξαίρεση, αφού η ΚΠΑΑ θα απολέσει ουσιαστικά έναν από τους πλέον σημαντικούς εταίρους, ο οποίος συμβάλλει στις στρατιωτικές και μη

⁴⁷ <http://ec.europa.eu/world/agreements/SimpleSearch.do>.

στρατιωτικές αποστολές της Ε.Ε. Επίσης, η αναπτυξιακή πολιτική της Ε.Ε. θα αντιμετωπίσει σημαντικές προκλήσεις, με βραχυπρόθεσμα προβλήματα όσον αφορά τις υφιστάμενες νομικές υποχρεώσεις, την ύπαρξη ελλείψεων στον προϋπολογισμό και την εξασφάλιση της συνέχειας των επιχειρήσεων. Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι κατά το 2015, η συνεισφορά του Η.Β στον προϋπολογισμό της Ε.Ε. ανερχόταν σε 8,5 δισεκατομμύρια λίρες Αγγλίας. Το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο θα λήξει το 2020 και παρόλο που όλες οι συνεισφορές είχαν καθοριστεί από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων από το 2013, η μη συνεισφορά εκ μέρους του Η.Β. είναι προφανές ότι θα δημιουργήσει σοβαρό κενό στον προϋπολογισμό της Ε.Ε. Αποτέλεσμα τούτου είναι ότι θα επηρεαστεί το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο, ενώ τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ε.Ε. θα κληθούν να συνεισφέρουν περισσότερα στον κοινό προϋπολογισμό.

Το BREXIT αναμένεται ότι θα μειώσει την επιρροή και τη δύναμη διαμόρφωσης των πολιτικών και των δύο πλευρών, του Η.Β και της Ε.Ε. Επί του παρόντος, τα ζητήματα ασφάλειας, τα δικαιώματα των πολιτών των ξένων κατοίκων και πάνω απ' όλα το εμπόριο κυριαρχούν στη συζήτηση των διαπραγματεύσεων. Η μορφή και οι προϋποθέσεις για περαιτέρω συμμετοχή του Η.Β στις εξωτερικές υποθέσεις της Ε.Ε. δεν έχουν ακόμη καθοριστεί. Είναι βέβαιο ότι η συνεργασία Ε.Ε.- Η.Β θα καταστεί λιγότερο διαρθρωμένη, λιγότερο προβλέψιμη ενώ είναι λογικό πως τα βρετανικά εθνικά και εμπορικά συμφέροντα θα κυριαρχούν στις αποφάσεις του Η.Β. Η αποδυνάμωση της στάσης της Ευρώπης και της ΚΠΑΑ, της διπλωματικής και της στρατιωτικής της ικανότητα καθώς και η οικονομική της ισχύς μπορεί να οδηγήσουν σε σειρά αρνητικών αμοιβαίων επιπτώσεων για τη διεθνή ασφάλεια, την αναπτυξιακή συνεργασία και τις πολυμερείς διαδικασίες.

Με την αποχώρηση του Η.Β από την Ε.Ε. και ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες της μεταξύ τους συμφωνίας, είναι πολύ πιθανόν να διαταραχθεί η ισορροπία εξουσίας στο

εσωτερικό της Ένωσης αφού ήδη υπάρχουν διάφορες άτυπες συμμαχίες, όπως π.χ. Βορρά-Νότου, Ανατολής-Δύσης και “μικρά” και “μεγάλα” κράτη μέλη. Το ισοζύγιο δυνάμεων είναι δεδομένο ότι θα αλλάξει καθώς επίσης και η επιρροή των κρατών μελών στα διάφορα σώματα της Ε.Ε. και κατ’ επέκταση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων εντός των οργάνων της Ένωσης. Όλα αυτά θα πρέπει να επανεξεταστούν, αφού είχαν καθοριστεί σύμφωνα με αυτές τις συμμαχίες, ενώ τα υπόλοιπα 27 κράτη θα εκμεταλλευτούν τη συγκυρία για να βελτιώσουν τη δική τους θέση, γεγονός που πολύ πιθανόν να προκαλέσει συγκρούσεις.

Χωρίς αμφιβολία, κάθε κράτος μέλος έχει τη δική του προσέγγιση σε σχέση με τα βασικά ζητήματα που αφορούν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ενώ υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις και στο κατά πόσο τα κράτη μέλη είναι πρόθυμα να εμβαθύνουν την πολιτική ενσωμάτωσης τους στην Ε.Ε, ή εάν υφίστανται δυσκολίες σε σχέση με την εκχώρηση μέρους των αρμοδιοτήτων τους στα όργανα της Ε.Ε. Αυτή η διαχωριστική γραμμή βρίσκεται μεταξύ των υποστηρικτών της ομοσπονδιακής Ευρώπης και εκείνων που πιστεύουν στα έθνη-κράτη εντός της Ευρώπης. Με την αποχώρηση του Η.Β η πρώτη ομάδα, η οποία δεν είναι διατεθειμένη να εγκαταλείψει την εθνική της ταυτότητα, θα συρρικνωθεί σημαντικά. Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του Karel Schwarzenberg τον Μάρτιο του 2016, ο οποίος διετέλεσε υπουργός εξωτερικών της Τσεχίας, ο οποίος ανέφερε ότι “Η Ε.Ε. θα χάσει το αγγλικό στυλ σκέψης ... Η Ευρώπη, στην οποία θα κυριαρχεί ο γαλλικός συγκεντρωτισμός ο οποίος θα εφαρμοστεί με γερμανική ακρίβεια, με τρομάζει”.⁴⁸

⁴⁸ Dahrendorf Analysis, LSE, March 2016: Karel Schwarzenberg, former Czech foreign minister “The EU will miss the English style of thinking... Europe, which will be determined by French centralism and implemented with German precision, fills me with horror”

Με το Η.Β εκτός την Ε.Ε, οι σχέσεις της Ε.Ε. με το ΝΑΤΟ θα τεθούν σε νέες βάσεις. Την ίδια στιγμή, το BREXIT θα μπορούσε να προσφέρει μια νέα ευκαιρία για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής, καθώς το Η.Β ήταν πάντα απρόθυμο να υποστηρίξει αυτή τη διαδικασία. Το 2009 η υπογραφή της Συνθήκης της Λισαβόνας ενίσχυσε τον τομέα της ΚΠΑΑ, με τη δημιουργία της θέσης του Υπατου Εκπροσώπου της Ε.Ε. για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας και της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης. Η εν λόγω υπηρεσία λειτουργεί ως το διπλωματικό σώμα της Ε.Ε.⁴⁹ Με το BREXIT σημαίνει ότι η ΚΠΑΑ θα χάσει έναν από τους κύριους στυλοβάτες της, αφού το Η.Β και η Γαλλία αποτελούν κάτι περισσότερο από το 40% των επενδύσεων σε θέματα άμυνας στην Ε.Ε.⁵⁰ Το ποσοστό των στρατιωτικών δαπανών του Η.Β ανέρχεται σε 2% του ΑΕΠ, καθιστώντας το ένα από τα πέντε κράτη μέλη της Ε.Ε. που δαπανούν 2% ή περισσότερο για τις αμυντικές δαπάνες (Ελλάδα (2,6%), Πολωνία (2,2%), Γαλλία (2,1%) και Εσθονία (2%)). Επειδή η ΚΠΑΑ δημιουργήθηκε από μια γάλλο-βρετανική πρωτοβουλία με τη συνθήκη της Ε.Ε στο Saint-Malo⁵¹, η πρώτη επίπτωση του BREXIT θα είναι πολιτική και θα αφορά στο ερώτημα πως θα μπορούσε να αναπληρωθεί το κενό που θα δημιουργήσει η αποχώρηση του Η.Β. Η Γερμανία εξελίσσεται από το να είναι απλώς μια οικονομική ή πολιτική δύναμη προς την ανάληψη μεγαλύτερων ευθυνών για τη διεθνή ασφάλεια, συμπεριλαμβανομένης της συμμετοχής της σε στρατιωτικές επιχειρήσεις, όπως ορίζεται στη νέα Λευκή Βίβλο για την Πολιτική Ασφάλειας της χώρας που κυκλοφόρησε στις 19 Σεπτεμβρίου 2016.⁵² Ωστόσο, για να

⁴⁹ Finn Laursen, *The EU's Lisbon Treaty: Institutional Choices and Implementation*

⁵⁰ *The Brexit effects on European security and defense*, <https://eulogos.blogactiv.eu/2016/09/15/the-brexit-effects-on-european-security-and-defense/> 10/10/2017.

⁵¹ Jean-Claude Piris, *The Constitution for Europe: A Legal Analysis*, 2006.

⁵² <http://www.gmfus.org/publications/white-paper-german-security-policy-and-future-bundeswehr/>: White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr, 19 September 2016.

είναι σε θέση να αντικαταστήσει το Η.Β με στρατιωτικούς αλλά και με οικονομικούς όρους ισχύος, χρειάζεται μεγαλύτερη δέσμευση από την πλευρά της, καθώς επίσης και η δημιουργία μιας ισχυρής στρατηγικής εταιρικής σχέσης με τη Γαλλία, ενώ θα χρειαστεί και αυξημένη στήριξη από άλλες χώρες που παραδοσιακά έχουν ισχυρή άμυνα, όπως η Ιταλία.

Είναι γεγονός ότι επί του παρόντος υπάρχει μεγάλη ανησυχία για το θέμα του προσωπικού αλλά και των μέσων που διατίθενται από τα κράτη μέλη της Ε.Ε για μη στρατιωτικές και στρατιωτικές αποστολές στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, αρχής γενομένης από την Επιχείρηση ‘‘EU NAVFOR MED’’ στη Μεσόγειο. Το Η.Β. παρείχε πάντα αριθμό προσωπικού και μέσων για την εκτέλεση των επιχειρήσεων της Ε.Ε. Οποιαδήποτε μελλοντική αποτυχία να συγκεντρωθεί προσωπικό και μέσα για εκτέλεση των Αποστολών και Επιχειρήσεων της Ε.Ε, θα αναγκάσει τα άλλα κράτη μέλη της Ένωσης, όπως για παράδειγμα τη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία, την Πολωνία και τη Γερμανία να συνδράμουν με περισσότερο προσωπικό και μέσα, κάτι που θα επιβαρύνει τις οικονομίες τους. Προφανώς τα προβλήματα που προαναφέρθηκαν θα αντιμετωπιστούν καλύτερα αν και τα 27 πλέον κράτη μέλη επιδείξουν μεγαλύτερη αλληλεγγύη.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στις 8-9 Ιουλίου 2016 κατά τη σύνοδο κορυφής του ΝΑΤΟ στην Πολωνία οι συζητήσεις επικεντρώθηκαν κυρίως στην επέκταση της σταθερότητας προς την Ανατολή και το Νότο και το Αφγανιστάν. Η Ε.Ε εκπροσωπήθηκε στη σύνοδο κορυφής από τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Donald Tusk, τον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Jean-Claude Juncker, και την Ύπατη Εκπρόσωπο Federica Mogherini. Κατά τη σύνοδο η Ε.Ε. και το ΝΑΤΟ υπέγραψαν κοινή δήλωση σχετικά με την αύξηση της πρακτικής συνεργασίας σε συγκεκριμένους τομείς οι οποίοι αφορούν:

- Αντιμετώπιση υβριδικών απειλών, μεταξύ άλλων μέσω της ανάπτυξης συντονισμένων και κοινών διαδικασιών.

- Επιχειρησιακή συνεργασία στη θάλασσα και στη μετανάστευση.

- Συντονισμό για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο και την άμυνα και ασφάλεια.

- Ανάπτυξη συμπληρωματικών και διαλειτουργικών αμυντικών δυνατοτήτων.

- Ανάπτυξη μιας ισχυρής αμυντικής βιομηχανίας και έρευνας στο τομέα της άμυνας.

- Ενίσχυση του συντονισμού σε σχέση με τις ασκήσεις των δυο οργανισμών.

Στις 16 Σεπτεμβρίου του 2016 οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων των 27, συναντηθήκαν στη Μπρατισλάβα με στόχο να δώσουν ώθηση για περαιτέρω μεταρρυθμίσεις και ανάπτυξη στην Ε.Ε με 27 κράτη μέλη, όπως αυτή θα διαμορφωθεί με την αποχώρηση του Η.Β. Σύμφωνα με τις αποφάσεις του άτυπου Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, οι προτεραιότητες αυτές θα πρέπει να είναι⁵³:

- Διασφάλιση των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε.

- Καταπολέμηση της απειλής της τρομοκρατίας στην Ευρώπη και αλλού.

- Έλεγχος της παγκοσμιοποίησης, ώστε να διασφαλίζονται τα συμφέροντα των πολιτών της Ε.Ε.

Τόσο η συμφωνία μεταξύ Ε.Ε. και ΝΑΤΟ όσο και οι αποφάσεις εντός της Ε.Ε. καταδεικνύουν την ανάγκη της Ε.Ε. να συνεργαστεί με το ΝΑΤΟ για να αντιμετωπίσει τις σύγχρονες απειλές ασφαλείας και να αναπληρώσει επίσης το προδιαγραφόμενο κενό που θα δημιουργήσει η αποχώρηση του Η.Β. Είναι αξιοσημείωτο ότι τους τελευταίους μήνες, η

⁵³ The Bratislava Declaration, Bratislava, 16 September 2016.

Ε.Ε έχει αρχίσει να αυξάνει τη δέσμευσή της για βελτίωση της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, και θα ενισχύσει τις ικανότητες όλων των χωρών της Ε.Ε. Η Ένωση των 27 φαίνεται να γνωρίζει καλά τις συνέπειες του BREXIT και για αυτό προσπαθεί να κινητοποιήσει τα μέσα που διαθέτει προκειμένου ενισχύσει την άμυνα και την ασφάλεια των εταίρων στην Ανατολή και τη Νότια Ευρώπη.

Η αποχώρηση του Η.Β χωρίς καμία αμφιβολία, θα αποδυναμώσει, την Ε.Ε, τη στιγμή μάλιστα που αρχίζει μια σημαντική αναδιοργάνωση της παγκόσμιας τάξης μετά τον ψυχρό πόλεμο. Σοβαρές προκλήσεις απειλούν το δυτικό κόσμο που κυβερνάται από τις φιλελεύθερες δημοκρατίες, τις οποίες εγγυώνται οι διεθνείς θεσμοί, η έννομη τάξη, η σταθερότητα καθώς επίσης και η ισορροπία εξουσίας που δημιουργήθηκε μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου. Ανατολικά, η Ρωσία αμφισβητεί το διεθνές δίκαιο και επανέρχεται δυναμικά στα πολιτικά παιχνίδια εξουσίας, ενώ στην Μέση Ανατολή και Αφρική οι ανακατατάξεις είναι συνεχείς και οπωσδήποτε είναι αδύνατο να προβλεφτούν. Ειδικά η ασταθής κατάσταση στη Μέση Ανατολή μπορεί να επιδεινωθεί περαιτέρω οποιαδήποτε στιγμή με ανυπολόγιστες συνέπειες. Η Κίνα αξιοποιεί πλήρως τις οικονομικές πολιτικές της και άλλες χώρες όπως η Ινδία και η Βραζιλία αυξάνουν την διεθνή επιρροή τους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η Ευρώπη με το BREXIT χάνει έδαφος, και είναι αδύνατο να μη χαρακτηριστεί ως τεράστια απώλεια.

3.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ BREXIT ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΛΑΝΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ.

Επί του παρόντος οι έρευνες δεν έχουν καταγράψει όλες τις συνέπειες της αποχώρησης στους τομείς που σχετίζονται με την αμυντική πολιτική του Λονδίνου, της Ε.Ε, αλλά και της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Η καθυστέρηση αυτή, δικαιολογείται εν

μέρει, καθόσον οι εξελίξεις στους ευαίσθητους τομείς που άπτονται των θεμάτων άμυνας και ασφάλειας θα εξαρτηθούν από τη μελλοντική μορφή των σχέσεων του Η.Β και της Ε.Ε, αλλά και από την πορεία της Βρετανικής οικονομίας. Καθοριστικό ρόλο θα διαδραματίσουν επίσης οι διεθνείς εξελίξεις ή ακόμη ακραία σενάρια που αφορούν την αποχώρηση της Σκωτίας ή/και της Βορείου Ιρλανδίας που αναπόφευκτα θα επιφέρουν τη διάσπαση του Η.Β

Κατά την αξιολόγηση των πιθανών επιπτώσεων του BREXIT για την ευρωπαϊκή και την διατλαντική ασφάλεια, πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός, αφενός, μεταξύ των δύο διαστάσεων της εμπλοκής του Η.Β στον τομέα της ασφάλειας με την Ευρώπη, και συγκεκριμένα μεταξύ της συμμετοχής του Η.Β στο NATO και τη συμβολή του στην ΚΠΑΑ της Ε.Ε. και αφετέρου, μεταξύ των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων επιπτώσεων ενός BREXIT για την ευρωπαϊκή ασφάλεια γενικότερα.

Όσο αφορά το πρώτο, φαίνεται απίθανο μια Βρετανική έξοδος από το NATO. Στην πραγματικότητα, το Λονδίνο ήταν πάντα πρόθυμο να συμβάλει στην Βορειοατλαντική Συμμαχία, πρώτον γιατί η διατλαντική διάσταση του NATO πάντα ταίριαζε με την γεωπολιτική κατεύθυνση του Λονδίνου και δεύτερον επειδή η ένταξη στη Συμμαχία ποτέ δεν έθεσε σε αμφισβήτηση την εθνική κυριαρχία του Η.Β.

Αντιθέτως, η συμμετοχή του Λονδίνου στην Ε.Ε. δεν έγινε με ισχυρή δέσμευση στην ΚΠΑΑ, ενώ ήταν αντίθετο σε οποιαδήποτε ουσιαστική ενίσχυση της. Δεν αποτελεί έκπληξη, το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια, με την επιμονή του Η.Β, συγκριτικά ελάχιστη πρόοδος έχει επιτευχθεί στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ σε τομείς όπως είναι η παραγωγή δυνάμεων, η ανάπτυξη δυνατοτήτων, η ένταξη των δομών δυνάμεων, η συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών, τα επιχειρησιακά δόγματα, η εφαρμογή ορισμένων καινοτόμων ρητρών της Συνθήκης της Λισαβόνας του 2009 και η πραγματική

ολοκλήρωση των ευρωπαϊκών αγορών άμυνας και ασφάλειας.

Κατά συνέπεια βραχυπρόθεσμα, το BREXIT θα απελευθερώσει την ΚΠΑΑ από έναν δυναμικό και συνολικά δύσπιστο μεγάλο παίκτη και θα δώσει την ευκαιρία πρωτίστως στη Γαλλία, αλλά δευτερεύοντος και σε άλλες χώρες της Ε.Ε με μεγάλη στρατιωτική ισχύ, όπως η Γερμανία, η Ιταλία και η Ισπανία να ηγηθούν μιας νέας προσπάθειας ισχυροποίησης των στρατιωτικών δομών της Ε.Ε. Οι πρώτες ενδείξεις αυτής της συνεργασίας αφορούν την μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία (Permanent Structured Cooperation - PESCO), για την οποία υπήρξε μια ευρεία συναίνεση όλων των κρατών μελών της Ε.Ε κατά την άτυπη σύνοδο των Υπουργών Άμυνας των κρατών μελών της Ε.Ε, στο Ταλίν της Εσθονίας στις 7 Σεπτεμβρίου 2017. Σημειώνεται ότι η έναρξη της μόνιμης διαρθρωμένης συνεργασίας στον τομέα της άμυνας δύναται να οδηγήσει σε μια νομική απόφαση, σε περίπου 30 τομείς μεταξύ χωρών της Ε.Ε.⁵⁴

Ενώ οι βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις ενός BREXIT θα μπορούσαν, να διαφέρουν όταν πρόκειται για το NATO ή την Ε.Ε. και την ΚΠΑΑ, οι μακροπρόθεσμες συνέπειες για την ευρωπαϊκή ασφάλεια γενικότερα θα μπορούσαν να συγκριθούν καλύτερα, αν και όχι ιδιαίτερα ενθαρρυντικά. Φαίνεται λογικό ότι η αποχώρηση του Η.Β από την Ε.Ε. θα είναι η αρχή ενός μάλλον αρνητικού μηνύματος προς τους ηπειρωτικούς εταίρους του Λονδίνου, ότι δηλαδή το Η.Β δεν επιθυμεί να συνεχίσει να ασχολείται με αυτό που αναμφισβήτητα θεωρείται ως η καλύτερη εγγύηση για την ασφάλεια της Ευρώπης, δηλαδή η διαδικασία ένταξης της γηραιάς ηπείρου τα τελευταία εξήντα χρόνια, μια διαδικασία που έχει στενή σχέση με το σημαντικό ρόλο του NATO ως πάροχο ασφάλειας στην Ευρώπη. Εκτός από αυτόν τον γενικό πολιτικό απόηχο, η απουσία του Λονδίνου

⁵⁴ [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/31832/Permanent% 20Structured% 20Cooperation% 20on% 20defence% 20could% 20be% 20launched% 20by% 20end% 202017% 20PESCO - Permanent Structured Cooperation on defence could be launched by end 2017.](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/31832/Permanent%20Structured%20Cooperation%20on%20defence%20could%20be%20launched%20by%20end%202017%20PESCO-Permanent%20Structured%20Cooperation%20on%20defence%20could%20be%20launched%20by%20end%202017)

από την Ε.Ε και την ΚΠΑΑ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια κατάσταση χωρίς νικητές, αφού τόσο για το Η.Β όσο και για την Ευρώπη γενικότερα ο αντίκτυπος θα είναι αρνητικός. Μεταξύ άλλων, θα στερήσει από το Λονδίνο την ικανότητα για να επηρεάσει τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας γενικότερα. Από την άλλη πλευρά, μια Ε.Ε χωρίς τη Βρετανία θα πρέπει να προσπαθήσει πολύ για να σημειώσει πρόοδο στον στρατιωτικό τομέα, τόσο από την άποψη των επιχειρησιακών δυνατοτήτων όσο και των βιομηχανικών ικανοτήτων.

Στην άλλη μεριά του Ατλαντικού, οι ΗΠΑ βλέπουν το BREXIT εν μέσω μακροχρόνιων φόβων, ότι η Ευρώπη θα συνεχίσει να εκμεταλλεύεται την εγγύηση ασφάλειας που παρέχεται μέσω του ΝΑΤΟ. Το BREXIT θα μπορούσε ως εκ τούτου να προβληματίσει τις ΗΠΑ σε σχέση με την αδυναμία της Ευρώπης να αντιμετωπίσει περιφερικά ζητήματα ασφαλείας, όπως για παράδειγμα στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Ο πόλεμος στη Λιβύη αποτελεί ένα σαφές παράδειγμα των στρατιωτικών αδυναμιών της Ευρώπης, ενώ οι εξελίξεις στην Ουκρανία και η εμπλοκή της Ρωσίας, κατέδειξαν επίσης την εξάρτηση της Ευρώπης από την εγγύηση των ΗΠΑ σε θέματα ασφαλείας. Ενώ οι ΗΠΑ έχουν επενδύσει στην ευρωπαϊκή άμυνα, ειδικά κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, εκτιμάται ότι θα συνεχίσουν την πολιτική τους για να μετατοπίσουν το βάρος της αντιμετώπισης των περιφερειακών ζητημάτων στην Ευρώπη. Ωστόσο μακροπρόθεσμα, οι ΗΠΑ θα χρειαστούν πιθανώς μια ισχυρή και συνεκτική Ε.Ε για την προώθηση κοινών συμφερόντων, ενόψει των αναδυόμενων δυνάμεων όπως η Κίνα, η Ινδία και η Βραζιλία αλλά για να αντιμετωπίσουν την ανάκαμψη της πάντα στρατιωτικά ισχυρής Ρωσίας.

Η Βρετανική αποχώρηση από την Ένωση θέτει αυτήν εκτός της ομπρέλας του άρθρου 222 του Συμφώνου της Λισαβόνας που αφορά πρόνοια για άμεση ενεργοποίηση

των αμυντικών δυνατοτήτων των κρατών-μελών για υποστήριξη του απειλούμενου μέλους.⁵⁵ Ως μια αρχική εκτίμηση διαφαίνεται και η τάση ενίσχυσης των πατροπαράδοτων σχέσεων των ΗΠΑ με τη Βρετανία, αφού ανέκαθεν ήταν φανερή η αρνητική πρόθεση του Λονδίνου στην αυτονόμηση των αμυντικών δυνατοτήτων της Ευρώπης από το NATO. Μια πολιτική επιλογή που εκτός από το καθαρό οικονομικό παράγοντα της αποφυγής επιπροσθέτων δαπανών και προσπαθειών, υπέκρυπτε και την Βρετανική καχυποψία προς μια ανεξάρτητη, και την ενδεχομένως καθοδηγούμενη υπό

⁵⁵ Άρθρο 222

1. Η Ένωση και τα κράτη μέλη της ενεργούν από κοινού, με πνεύμα αλληλεγγύης, εάν ένα κράτος μέλος δεχθεί τρομοκρατική επίθεση ή πληγεί από φυσική ή ανθρωπογενή καταστροφή. Η Ένωση κινητοποιεί όλα τα μέσα που έχει στη διάθεσή της, συμπεριλαμβανομένων των στρατιωτικών μέσων που θέτουν στη διάθεσή της τα κράτη μέλη, για:

α) — την πρόληψη τρομοκρατικής απειλής στο έδαφος των κρατών μελών,
— την προστασία των δημοκρατικών θεσμών και του άμαχου πληθυσμού από ενδεχόμενη τρομοκρατική επίθεση,

— την παροχή συνδρομής σε κράτος μέλος στο έδαφός του, μετά από αίτηση των πολιτικών του αρχών, σε περίπτωση τρομοκρατικής επίθεσης,

β) την παροχή συνδρομής σε κράτος μέλος στο έδαφός του, μετά από αίτηση των πολιτικών του αρχών, σε περίπτωση φυσικής ή ανθρωπογενούς καταστροφής.

2. Σε περίπτωση που κράτος μέλος δεχθεί τρομοκρατική επίθεση ή πληγεί από φυσική ή ανθρωπογενή καταστροφή, τα υπόλοιπα κράτη μέλη του παρέχουν βοήθεια κατόπιν αιτήματος των πολιτικών του αρχών. Προς τον σκοπό αυτό, τα κράτη μέλη συντονίζονται στο πλαίσιο του Συμβουλίου.

3. Οι λεπτομερείς διατάξεις για την εφαρμογή από την Ένωση της παρούσας ρήτρας αλληλεγγύης καθορίζονται με απόφαση που εκδίδεται από το Συμβούλιο, μετά από κοινή πρόταση της Επιτροπής και του ύπατου εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας. Εάν η απόφαση αυτή έχει επιπτώσεις στον τομέα της άμυνας, το Συμβούλιο αποφασίζει σύμφωνα με το άρθρο 31, παράγραφος 1 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τηρείται ενήμερο. Στο πλαίσιο της παρούσας παραγράφου και με την επιφύλαξη του άρθρου 240, το Συμβούλιο επικουρείται από την Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας, με τη στήριξη των δομών που έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο της κοινής πολιτικής ασφαλείας και άμυνας, και από την επιτροπή του άρθρου 71, οι οποίες υποβάλλουν στο Συμβούλιο, ενδεχομένως, κοινές γνώμες.

4. Προκειμένου η Ένωση και τα κράτη μέλη να είναι σε θέση να ενεργούν αποτελεσματικά, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πραγματοποιεί τακτική αξιολόγηση των απειλών τις οποίες αντιμετωπίζει η Ένωση.

τη Γαλλία και δευτερεύοντος από την Γερμανία ευρωπαϊκή πολιτική άμυνας και ασφάλειας.

Το Λονδίνο ωστόσο εκτιμά μάλλον ορθά ότι η ισχυρότερη εγγύηση ασφαλείας, απορρέει από το άρθρο 5 του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, το οποίο προβλέπει ότι κάθε «ένοπλη επίθεση» εναντίον μέλους του NATO, είναι επίθεση κατά όλων των μελών του NATO, τα οποία υποχρεούνται να προστρέξουν προσφέροντας στρατιωτική υποστήριξη.⁵⁶

Με την αποχώρηση της η Βρετανία αποποιείται το ρόλο του ισχυρότερου και σημαντικότερου κράτους στο αμυντικό σκέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μάλιστα ο εκάστοτε υποδιοικητής των συμμαχικών δυνάμεων του NATO στην Ευρώπη (Supreme Headquarters Allied Powers Europe - SHAPE⁵⁷) είναι Βρετανός και αναλαμβάνει το ρόλο του Επιχειρησιακού Διοικητού των δυνάμεων της Ε.Ε σε περίπτωση εμπλοκής της τελευταίας μέσα από μια σειρά διαδικασιών αμοτέρων των οργανισμών. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης για παραμονή ή αποχώρηση του Η.Β από την Ε.Ε, υψηλόβαθμοι Βρετανοί στρατιωτικοί ετάχθησαν υπέρ της παραμονής του Η.Β στην Ε.Ε., για να δεχθούν όμως κριτική εκ μέρους άλλων συναδέλφων τους που υποστήριξαν ότι η έξοδος θα ενισχύσει την παγκόσμια ικανότητα προβολής της Βρετανικής ισχύος. Οι υποστηρικτές της παραμονής θεωρούσαν ότι μέσω της Ε.Ε και

⁵⁶ NATO Article 5: The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area. Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security.

⁵⁷ <http://www.shape.nato.int/>

των μηχανισμών της επαυξάνονται οι ικανότητες της Μεγάλης Βρετανίας σε θέματα αντιμετώπισης της παγκόσμιας τρομοκρατίας αλλά και της αυξανόμενης ρωσικής επιθετικότητας.

Η Ε.Ε από την άλλη μεριά χάνει τον ισχυρότερο αμυντικό πυλώνα της, με δυνατότητες παγκόσμιας προβολής ισχύος, ενώ η ίδια αναζητά εναγωνίως τρόπους αντιμετώπισης των φυγόκεντρων δυνάμεων και αναζωογόνησης του ευρωπαϊκού ιδεώδους. Και όλα αυτά συμβαίνουν σε μια εποχή γενικότερης αστάθειας, τρομοκρατικής εξάρσης και αναζωπύρωσης του αισθήματος της ρωσικής απειλής. Οι συνέπειες του BREXIT σταδιακά θα αρχίσουν να λαμβάνουν τις πραγματικές τους διαστάσεις, εξαρτώμενες μεταξύ άλλων και από τις θέσεις που θα τηρήσουν οι δύο πλευρές (Ε.Ε και Η.Β) στις διαπραγματεύσεις αλλά κυρίως σε σχέση με μελλοντική συνεργασίας τους.

Η απόφαση της Βρετανίας να ακολουθήσει το δικό της δρόμο, μπορεί να ανοίξει την σε βαθύτερη συνεργασία στο τομέα της άμυνας εντός της Ε.Ε, από την άλλη πλευρά όμως, η αποχώρηση αυτή μπορεί να αποτελέσει αφορμή για αδυναμία γεφύρωσης των αποκλιόντων συμφερόντων στα θέματα ασφαλείας ανάμεσα στις ανατολικές χώρες και τα κράτη μέλη του νότου. Ακόμα και αυτό, όμως, στο βαθμό που θα σημάνει τη βούληση μιας μικρότερης ομάδας κρατών να κινηθούν προς τα εμπρός, μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία εμβάθυνσης της αμυντικής συνεργασίας είτε με τις ήδη υπάρχουσες δομές και δυνατότητες συνεργασίας, είτε με νέες όπως για παράδειγμα η μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία. Για την Ε.Ε το μείζον ερώτημα είναι αν ένα σχέδιο όπως είναι η νέα στρατηγική της Ε.Ε, μπορεί να μετατραπεί σε απτή δράση. Η νέα στρατηγική της Ε.Ε., παρέχει μια συνολική προσέγγιση για την εξωτερική πολιτική της Ε.Ε, περιγράφει τις οργανωτικές αρχές, ορίζει προτεραιότητες με τρόπο γενικά συνεπή με τα συμφέροντα της

Ε.Ε, επισημαίνει τις ελλείψεις στις δυνατότητες και τις διαδικασίες και προσφέρει ένα πλαίσιο για περαιτέρω δράση. Η εκπόνηση της νέας στρατηγικής απαιτήσε χρόνο, ενώ η μετατροπή της σε δράσεις δεν φαίνεται να προκύπτει σύντομα.⁵⁸

Το χάσμα, όμως, προσδοκιών και πραγματικότητας είναι μια πρόκληση για κάθε διεθνή παράγοντα που επιθυμεί να προωθήσει τις φιλελεύθερες αξίες και ταυτόχρονα τα συμφέροντα του σε ένα ανταγωνιστικό τοπίο. Ο διακριτικός χαρακτήρας της Ε.Ε, ως συλλογικός διεθνής παράγοντας, που αποτελείται από διάφορα θεσμικά όργανα και κράτη μέλη, εντείνει αυτή την πρόκληση. Η νέα στρατηγική επιδιώκει όπως μειωθεί το χάσμα προσδοκιών και πραγματικότητας, μέσω του «ηθικού πραγματισμού», που ενώ είναι ένας νέος και εν πολλοίς ασαφής όρος, είναι πρόδηλο ότι επιδιώκει να αποδυναμώσει την ισχύ των επιμέρους φιλοδοξιών αναζητώντας περισσότερες κατά περίπτωση προσεγγίσεις ανάμεσα στα κράτη μέλη, χαράζοντας το δρόμο ανάμεσα στον απομονωτισμό και τον παρεμβατισμό της Ε.Ε.⁵⁹

⁵⁸ <https://europa.eu/globalstrategy/en/global-strategy-foreign-and-security-policy-european-union>.

⁵⁹ Geopolitics and daily news/Γπποκράτης Δασκαλάκης/30-6-2016

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 “PAX BRITANICA” ΚΟΙΤΩΝΤΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.

Πολλοί υποστηρίζουν την ιδέα ότι οι καλύτερες μέρες έχουν παρέλθει για την Ε.Ε, ενώ το μέλλον της Βρετανίας βρίσκεται αλλού και οπωσδήποτε εκτός της Ένωσης. Πράγματι, το κέντρο βάρους της οικονομίας μετατοπίζεται σταδιακά από δυτικά προς ανατολικά, και η Ευρώπη φαίνεται να έχει παγιδευτεί σε έναν φαύλο κύκλο υψηλού χρέους, χαμηλής ανάπτυξης και οπωσδήποτε καταγράφει αρνητικές τάσεις όσον αφορά τα δημογραφικά στοιχεία.⁶⁰

Μπορεί οι Βρετανοί ψηφοφόροι να ήταν διατεθειμένοι να εγκαταλείψουν την Ε.Ε προκειμένου να ξεφύγουν από μια ανεξέλεγκτη γραφειοκρατία ή ακόμα και μετανάστευση, ωστόσο, η αποχώρηση από μια παγκοσμιοποιημένη τάξη βασισμένη σε κανόνες ελλοχεύει τους δικούς της κινδύνους. Η Δύση φαίνεται να φθάνει σε ένα σημείο καμπής, αφού η ιστορία καθιστά σαφές ότι ένας κατακερματισμένος κόσμος θα φέρει μαζί του αρνητικές συνέπειες. Βεβαίως, οι Αγγλοσάξονες ιδρυτές ενός παγκοσμιοποιημένου κόσμου που βασίζεται σε κανόνες, μοιράζονται εν μέρει τη διεθνή ηγεσία με άλλες χώρες. Η Βρετανία προς το παρόν αποχωρεί μόνο από την Ε.Ε. και όχι από τη Δύση. Η διοίκηση του Donald Trump, της οποίας η εξωτερική πολιτική δεν έχει ακόμα διασαφηνιστεί, θα μπορούσε να προσανατολιστεί προς την κατεύθυνση των δημοκρατικών συμμαχιών προκειμένου να εκμεταλλευθεί τα πλεονεκτήματα των διεθνών κανόνων και του ελεύθερου εμπορίου.

⁶⁰ Luis Simón, Britain, the European Union and the Future of Europe: A Geostrategic Perspective, RUSI JOURNAL OCTOBER/NOVEMBER 2015 VOL. 160 NO. 5 pp. 16–23.

4.2 ΠΟΙΟΣ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ;

Η βρετανική οικονομία αντιμετωπίζει μεν παρόμοια οικονομικά προβλήματα με την Ε.Ε, αλλά καταγράφει και θετικά στοιχεία εξαιτίας του αυξανόμενου εμπορίου με τις αναδυόμενες αγορές στην Ασία και τη Μέση Ανατολή. Χαρακτηριστικό και ίσως προφητικό ήταν και το άρθρο του πρώην πρωθυπουργού του Η.Β, David Cameron με τίτλο “Ποιος χρειάζεται την Ευρώπη;” στο οποίο υποστήριξε ότι “Με μερικούς από τους γείτονες της Βρετανίας παρατηρείται στασιμότητα στους τομείς της οικονομίας και του εμπορίου. Είναι για αυτό που χρειάζεται να αλλάξει προσέγγισή το Η.Β και να αναπτύξει συνεργασίες μέχρι τα άκρα της γης για να πουληθούν τα βρετανικά προϊόντα και να αποκατασταθεί η εικόνα της χώρας”.⁶¹

4.3 GO GLOBAL OR GO BUST.

Η ιδέα ότι η Βρετανία πρέπει πλέον να λειτουργεί σε παγκόσμιο επίπεδο ή θα πτωχεύσει (Go global or go bust), ήταν ένας από τους βασικούς πυλώνες της εξωτερικής πολιτικής του κυβερνητικού συνασπισμού του 2010-15 μεταξύ των Συντηρητικών και Φιλελευθέρων. Ο πρωθυπουργός και αρκετά μέλη του υπουργικού συμβουλίου είχαν κάνει ανοίγματα προς την Μέση Ανατολή, τη Νότια και Ανατολική Ασία, προσπαθώντας να ανοίξουν τις αγορές στους Βρετανούς για εμπόριο και επενδύσεις. Ο πρώην υπουργός εξωτερικών της Βρετανίας William Hague, ήταν επικεφαλής κατά την περίοδο όπου σημειώθηκε μια από τις μεγαλύτερες επεκτάσεις των βρετανικών πρεσβειών ανά το παγκόσμιο, παρά τις σοβαρές περικοπές στον προϋπολογισμό του Υπουργείου Εξωτερικών. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε επίσης στην ενίσχυση της παρουσίας της Βρετανίας κατά μήκος της κρίσιμης θαλάσσιας οδού του Ινδο-Ειρηνικού η οποία αποτελεί

⁶¹ David Cameron, ‘Who Needs Europe? We Can Trade with the Whole World’, Daily Mail, 23 July 2015.

γεωγραφικό χώρο στρατηγικής σημασίας και περιλαμβάνει τον Περσικό Κόλπο, την ευρύτερη περιοχή του Ινδικού ωκεανού της Ασία και του Ειρηνικού. Αποτελεί δε την πλέον δυναμική περιοχή ανά το παγκόσμιο, ειδικά όσον αφορά την οικονομική ανάπτυξη και την πληθυσμιακή αύξηση.⁶² Αυτός ο πυλώνας της εξωτερικής πολιτικής του Η.Β φαίνεται πλέον να αποτελεί το σπουδαιότερο κληροδότημα για την νέα κυβέρνηση, η οποία θα συνεχίσει το δρόμο που χάραξε η κυβέρνηση του David Cameron. Η στρατηγική αυτή αποτελεί ίσως εναλλακτικό σχέδιο έναντι της παραμονής του Η.Β στην Ε.Ε, το οποίο καταρτίστηκε πολύ πιο πριν ο βρετανικός λαός αποφασίσει για την αποχώρηση της χώρας του από την Ένωση.

4.4 ΤΟ ΝΕΟ ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Το όραμα της Πρωθυπουργού του Η.Β, Theresa May μετά το BREXIT, είναι η δημιουργία μιας Μεγάλης Βρετανίας με άξονες τη μελλοντική σχέση με την Ε.Ε, αλλά κυρίως τις νέες συνεργασίες που θα επιτύχει η χώρα. Για την πρωθυπουργό δεν υπάρχει επιλογή μεταξύ “soft” και “hard BREXIT”. Με βάση το γεγονός ότι το Η.Β ήταν για 40 και πλέον χρόνια μέλος της Ε.Ε, αλλά ο κόσμος ψήφισε την αποχώρηση της χώρας από την Ένωση, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να διασφαλιστεί ότι το Η.Β θα είναι πλήρως ανεξάρτητο και κυρίαρχο, εκτός μιας πολιτικής υπερεθνικής ένωσης με ιδρύματα τα οποία κατέχουν μεγαλύτερη ισχύ από το εθνικό κοινοβούλιο και τα δικαστήρια της χώρας. Αυτό θα δώσει ουσιαστικά στο Η.Β την ευχέρεια να λαμβάνει αυτόνομες αποφάσεις. Σε αυτό το πλαίσιο οι διαπραγματεύσεις με την Ε.Ε θα αφορούν τις σχέσεις ενός ανεξάρτητου κράτους. Παρόλα αυτά το Η.Β θα επιδιώξει την καλύτερη δυνατή συμφωνία με την Ε.Ε, και συνεργασία όσον αφορά στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας αλλά κυρίως την διατήρηση του ελεύθερου εμπορίου σε αγαθά και υπηρεσίες. Εκτός όμως της σχέσης με

⁶² David Scott, ‘The “Indo-Pacific”’: New Regional Formulations and New Maritime.

την Ε.Ε. το BREXIT θα αναγκάσει το Η.Β να καλλιεργήσει και να αναπτύξει την χαμένη του αυτοπεποίθηση και θα του δώσει την ελευθερία να αναπτύξει σχέσεις εκτός της ευρωπαϊκής ηπείρου σε παγκόσμιο επίπεδο τόσο σε οικονομικό, όσο και σε διπλωματικό επίπεδο. Σε τελική ανάλυση το BREXIT δεν γίνεται για να απομονωθεί το Η.Β αλλά για να ορθώσει το ανάστημά του και να αναζητήσει ένα νέο φιλόδοξο και αισιόδοξο ρόλο στο κόσμο. Η όλη προσπάθεια σύμφωνα με την Πρωθυπουργό, θα έχει γερές βάσεις αφού το Η.Β είναι η πέμπτη μεγαλύτερη οικονομία στο κόσμο, έχει την μεγαλύτερη ανάπτυξη στους G7, προσελκύει το 20% των επενδύσεων στην Ε.Ε, είναι η μεγαλύτερη επενδυτική δύναμη στις ΗΠΑ από το εξωτερικό, διαθέτει πολύ καλές μυστικές υπηρεσίες, οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας μπορούν να επιχειρήσουν σε όλη την υφήλιο, διατηρεί στρατηγικές συμμαχίες σε όλες τις ηπείρους, έχει την καλύτερη γεωγραφική θέση για το παγκόσμιο εμπόριο, ενώ τα αγγλικά είναι η πλέον διαδεδομένη διεθνής γλώσσα.⁶³

Με όλα αυτά τα χαρακτηριστικά σκληρής αλλά και ήπιας ισχύος το Η.Β ευελπιστεί ότι θα πετύχει τους νέους και φιλόδοξους στόχους του και θα ανακάμψει διεκδικώντας την χαμένη του αίγλη.

4.5 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Η Βρετανία φαίνεται να επιθυμεί να θέσει την πολιτική πριν από τη στρατηγική. Θα πρέπει όμως να εξεταστεί κατά πόσο χρειάζεται να υπάρχει μια στρατηγική, προτού τεθεί σε εφαρμογή η εξωτερική πολιτική ή η πολιτική άμυνας και ασφάλειας. Ο ρόλος του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας έχει επηρεαστεί από τη μέχρι πρότινος ληθαργική σκέψη, που σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί ούτε χάραξη πολιτικής αλλά ούτε στρατηγική σκέψη. Από την λειτουργία του, φαίνεται να έχει μόνο

⁶³ Theresa May, Speech Delivered at the Conservative Party Conference 2016, Birmingham, England, Oct. 5, 2016, OUR VISION FOR BRITAIN AFTER THE BREXIT, Vital Speeches of the Day. Dec2016, Vol. 82 Issue 12

συμβουλευτικό ρόλο, ο οποίος ως εκ του αποτελέσματος είναι περισσότερο αντιδραστικός και όχι προληπτικός. Η στρατηγική σκέψη στο Η.Β αναμένεται να αποτελέσει μια συνεχή διαδικασία και έτσι, εάν δεν υφίσταται προληπτικά, αναγκαστικά δημιουργείται ως αντίδραση, η οποία όμως αποτελεί περισσότερο επιθυμία παρά μια ρεαλιστική προσδοκία. Και η ελπίδα των εκάστοτε πρωθυπουργών, σίγουρα δεν είναι στρατηγική. Όλα αυτά είναι πολύ ανησυχητικά καθώς η εξωτερική πολιτική του Η.Β και η οργάνωση στρατηγικής σκέψης θα πρέπει να ανταποκριθούν στις πραγματικότητες μιας Βρετανίας εκτός της Ε.Ε, η οποία θα πρέπει πλέον να αναπτύξει νέες στρατηγικές συμμαχίες και να αποδείξει ότι μπορεί να ηγηθεί επηρεάζοντας τις πολιτικές εξελίξεις σε διάφορες περιοχές του κόσμου. Το BREXIT θα επιφέρει σίγουρα αλλαγή στη στρατηγική σκέψη του Η.Β, έστω και αν η κουλτούρα είναι πολύ δύσκολο να αλλάξει.

Ακόμη δεν έχει καθοριστεί ποιο θα είναι το καθεστώς των σχέσεων της Βρετανίας σε σχέση με πολλούς φυσικούς συμμάχους της. Το όλο εγχείρημα θα είναι εξαιρετικά δύσκολο αφού, ήδη οι Αυστραλοί δήλωσαν ότι η εξάρτηση από την κοινή ιστορία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό δεν υποδηλώνει αυτόματα το προτιμητέο εμπορικό καθεστώς. Η Ιαπωνία επίσης, έχει δηλώσει δημοσίως την ανάγκη για τη Βρετανία να σκεφτεί προσεκτικά το δρόμο της προς τα εμπρός, αν θέλει να αναμένει ότι οι οικονομικές σχέσεις θα συνεχιστούν όπως και πριν. Όσον αφορά την ενίσχυση των επενδύσεων και των οικονομικών σχέσεων με την Κίνα είναι δεδομένο ότι δεν θα τύχει της υποστήριξης των ΗΠΑ, παρόλο που η στρατηγική αυτή συμμαχία πιθανόν να αποτελέσει το πυλώνα της εξωτερικής πολιτικής της Βρετανίας. Σε σχέση με την Ινδία, είναι αμφίβολο κατά πόσο θα επιδιώξει ισχυρότερους οικονομικούς δεσμούς με μια Βρετανία που δεν θα βρίσκεται πλέον στην ενιαία αγορά της Ε.Ε.

4.6 ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.

Όσον αφορά στη βρετανική εξωτερική πολιτική, τα τελευταία χρόνια υπήρξαν δύο στοιχεία που καταδεικνύουν μια ανησυχητική τάση που παρατηρήθηκε εδώ και τρεις δεκαετίες. Οι περιπτώσεις αυτές αφορούν την εμπλοκή της Βρετανίας στο πόλεμο του Ιράκ και της Λιβύης. Και στους δύο αυτούς πολέμους διαπιστώθηκε ότι οι βρετανικές στρατηγικές αποφάσεις λήφθηκαν κατά βάση επειδή οι εκάστοτε κυβερνήσεις είχαν ακολουθήσει άλλα έθνη στο πόλεμο. Χαρακτηριστικά στη περίπτωση του Ιράκ, είναι πλέον προφανές ότι τόσο ο Tony Blair όσο και η βρετανική κυβέρνηση ακολούθησαν τις ΗΠΑ, με την προσδοκία ότι η Αμερική γνώριζε περισσότερα από τη Βρετανία και ήταν πιο προετοιμασμένη για τέτοιες ενέργειες. Η πραγματικότητα είναι ότι το Η.Β δεν είχε άλλη επιλογή, παρά να επακολουθήσει τη λογική και τις στρατηγικές της εξωτερικής πολιτικής της τελευταίας 100ετίας, όπου η Αμερική αποτελούσε το κέντρο βάρους σε σχέση με την εξωτερική πολιτική της χώρας. Όσον αφορά τη Λιβύη, ο David Cameron δήλωσε ότι ακολούθησε τη Γαλλία, η οποία ανέλαβε πρώτη στρατιωτική δράση στη Λιβύη. Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι οι αποφάσεις δεν λήφθηκαν με βάση καθαρά τα στρατηγικά συμφέροντα του Η.Β και λαμβάνοντας υπόψη τις συνέπειες αυτών των πολέμων. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις η αντανακλαστική τάση να κατηγορούνται τα βρετανικά “λάθη” για την “παρακολούθηση” συνεπάγεται έλλειψη ανεξαρτησίας της σκέψης, ή έλλειψη της ικανότητας σκέψης από την πλευρά του βρετανικού έθνους.

Η εξωτερική πολιτική λοιπόν αναμένεται να είναι προληπτική, με βασικό πυλώνα το εθνικό συμφέρον προκειμένου να συμβάλει τα μέγιστα στην υλοποίηση του οράματος για την δημιουργία μιας Μεγάλης Βρετανίας, με νέες συνεργασίες σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου.

4.7 ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΤΑΘΕΙΑ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΣΥΝΟΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.

Η γεωπολιτική αστάθεια τόσο εντός, όσο και εκτός των συνόρων της Ευρώπης, έχει επιπτώσεις για όλες τις χώρες της Ε.Ε, αλλά και για την ίδια την Βρετανία. Σήμερα η σταθερότητα στην Ευρώπη απειλείται από ένα ευρύ φάσμα προκλήσεων, που κυμαίνονται από την αστάθεια στην Ουκρανία, τη παρατεταμένη οικονομική κρίση η οποία ενισχύει την αμφισβήτηση όσον αφορά το μέλλον της ευρωζώνης και της ίδιας της Ε.Ε, τον πόλεμο στη Συρία που έχει αποσταθεροποιήσει όλη τη περιοχή της Μέσης Ανατολής και τις επιπτώσεις της αραβικής άνοιξης στη Βόρεια Αφρική και το Σάχελ. Όλα τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα ένα ανεξέλεγκτο κύμα μετανάστευσης προς τις χώρες της Ε.Ε και ένα πρωτοφανές κύμα θρησκευτικής τρομοκρατίας εντός και εκτός της Ευρώπης.

Είναι σημαντικό μεν να αντιμετωπιστούν τα τρέχοντα προβλήματα της Ευρώπης, αλλά θα πρέπει να καταγραφεί το πλαίσιο των ευρύτερων στρατηγικών και γεωπολιτικών μετασχηματισμών ανά το παγκόσμιο. Η πρόθεση των ΗΠΑ να ενισχύσουν την διπλωματική και στρατιωτική παρουσία τους στην περιοχή της Ασίας-Ειρηνικού με την ταυτόχρονη υποβάθμιση της παρουσίας τους στην Ευρώπη, θα ενισχύσει την αβεβαιότητα στην γηραιά ήπειρο, καθώς δημιουργεί ένα γεωπολιτικό κενό που λογικά αναμένεται ότι αναπληρωθεί από άλλους. Συγκεκριμένα εντός της Ε.Ε, αναμένεται ότι πέραν της Γαλλίας ενεργό ρόλο θα έχει η Γερμανία ως ο αδιαμφισβήτητος οικονομικός και πολιτικός ηγέτης με ενισχυμένη επιρροή, ενώ καταγράφεται επίσης η προσπάθεια της Ρωσίας για εκ νέου δημιουργία μιας σφαίρας επιρροής στην Ανατολική Ευρώπη. Αυτοί οι παράγοντες θα καθορίσουν ουσιαστικά την νέα στρατηγική ασφάλειας και άμυνας του Η.Β.

4.8 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ “A RETURN TO EAST OF SUEZ”.

Σε κάθε όμως περίπτωση τόσο η γεωπολιτική αστάθεια όσο και το BREXIT θα οδηγήσουν στην αναθεώρηση της Στρατηγικής Ασφαλείας και Άμυνας του Η.Β του 2015, χωρίς ωστόσο να αναμένονται θεαματικές αλλαγές.⁶⁴ Μάλλον θα συνεχιστεί η προσπάθεια σταδιακής επαναφοράς της Μεγάλης Βρετανίας “ανατολικά του Σουέζ”, η οποία ξεκίνησε με το τέλος του ψυχρού πολέμου.⁶⁵ Σε τελευταία ανάλυση αυτό επιβάλλεται και από την πολιτική γοήτρου και τις αντιλήψεις της άλλοτε πανίσχυρης Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Συγχρόνως αναμένεται ότι θα συνεχιστεί και η κατανομή του 2% του ΑΕΠ για τις αμυντικές δαπάνες της χώρας, ποσοστό που αποτελεί και πάγιο στόχο της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας για τα κράτη μέλη της. Το εν λόγω εγχείρημα για επιστροφή της Βρετανίας ανατολικά του Σουέζ μεταφράζεται σε μια πολιτική όπου η Βρετανία επιδιώκει να διευρύνει τη στρατηγική της παρουσία και κατά συνέπεια την εμπλοκή της στην περιοχή της Ασίας και του Ειρηνικού. Απεικονίζεται δε καλύτερα με την απόφαση έναρξη ενός διμερούς στρατηγικού διάλογου για θέματα άμυνας και ασφάλειας με την Ιαπωνία από το 2013, και τις προσπάθειες αναθέρμανσης των σχέσεων του Η.Β με χώρες με τις οποίες το Η.Β διατηρεί παραδοσιακούς δεσμούς όπως η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία για την υπεράσπιση της Σιγκαπούρης και της χερσονήσου της Μαλαισίας.⁶⁶

⁶⁴ National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. A Secure and Prosperous United Kingdom

⁶⁵ Gareth Stansfield and Saul Kelly, ‘A Return to East of Suez? UK Military Deployment to the Gulf’, Briefing Paper, RUSI, April 2013.

⁶⁶ Jonathan Eyal et al., ‘Partners for Global Security: New Directions for the UK-Japan Defence and Security Relationship’, Whitehall Report 3-15, August 2015; and James Rogers, ‘European (British and French) Geostrategy in the Indo-Pacific’, Journal of the Indian Ocean Region (Vol. 9, No. 1, 2013), pp. 69-89.

Στον τομέα της αναπτυξιακής συνεργασίας, ένα ρεαλιστικό σενάριο της στρατηγικής της Βρετανίας μετά το BREXIT θα χαρακτηρίζεται από το τι θα εξυπηρετεί καλύτερα τα συμφέροντα του Η.Β, προκειμένου να δημιουργήσει νέες οικονομικές και πολιτικές συμμαχίες πέραν από την Ευρώπη. Με τη διπλωματία του Η.Β και τη διεθνή συνεργασία να είναι εξίσου σημαντική με αυτή που είναι τώρα, αναμένεται ότι το εμπόριο ως ο βασικότερος πυλώνας της οικονομικής ανάκαμψης θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο θα διαμορφωθεί η εξωτερική πολιτική.

4.9 ΚΟΙΝΟΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Μετά την ανεξαρτητοποίησή τους, πολλές πρώην αποικίες εντάχθηκαν στην Κοινοπολιτεία των Εθνών, η οποία αποτελεί μια ελεύθερη ένωση ανεξάρτητων κρατών. Η Κοινοπολιτεία έχει ως μέλη 52 χώρες, με συνολικό πληθυσμό 1,9 δισεκατομμύρια κατοίκους, δηλαδή το 29% του παγκόσμιου πληθυσμού. Αντιπροσωπεύει το 18% του παγκόσμιου ΑΕΠ και τα μέλη της κατέχουν το 21% της γεωγραφικής έκτασης της Γης. Η κοινοπολιτεία κατέχει το 10% του εμπορίου του Η.Β, ενώ η Ινδία, η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Σιγκαπούρη και η Νότια Αφρική είναι οι μεγαλύτεροι εμπορικοί εταίροι του Η.Β εντός της κοινοπολιτείας. Πάνω σε αυτή τη βάση το Η.Β θα επιχειρήσει να βελτιώσει κυρίως τις εμπορικές του σχέσεις, αξιοποιώντας πλήρως τις ομολογουμένως καλές διπλωματικές σχέσεις που διατηρεί με τις χώρες του οργανισμού .

4.10 ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ - ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ.

Το Η.Β έχει ένα από τα μεγαλύτερα δίκτυα διπλωματίας στον κόσμο, με πρεσβείες σε σχεδόν όλα τα αναγνωρισμένα κυρίαρχα κράτη. Είναι προφανές ότι θα χρησιμοποιήσει αυτό το πλεονέκτημα για να αναπτύξει τις εμπορικές του σχέσεις, αλλά και να καλύψει τις ανησυχίες ασφαλείας των χωρών που δεν ανήκουν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ

και όχι μόνο. Δίνοντας προσοχή σε τέτοια θέματα, ανεξάρτητα από το αν επηρεάζουν άμεσα το Η.Β, θα προωθήσει την ουδετερότητα προς όφελος της παγκόσμιας σταθερότητας. Με τον τρόπο αυτό θα αποφέρει οφέλη για το Η.Β και το λαό του, αφού πολλές χώρες θα αναζητήσουν την ενίσχυση των διπλωματικών αλλά και εμπορικών σχέσεων τους με το Λονδίνο. Τα ουδέτερα έθνη μπορούν να κάνουν εμπόριο με όλους, έτσι εάν το Η.Β ακολουθήσει αυτή τη στρατηγική θα έχει πρόσβαση σε όλες τις αγορές, ενώ θα σταθεροποιήσει τη θέση του διεθνώς με απώτερο στόχο τον έλεγχο της παγκόσμιας πολιτικής.

Το Η.Β μετά το BREXIT θα αντιμετωπίσει αρκετές προκλήσεις αλλά και ευκαιρίες ειδικά όσον αφορά την παρουσία του ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Οι προκλήσεις αλλά και οι ευκαιρίες μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: Πρώτον, το Η.Β έχει επωφεληθεί σε διάφορες περιπτώσεις από την ιδιότητα του ως κράτος μέλος της Ε.Ε, όσον αφορά την εκπροσώπηση και την επιρροή του στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Είναι λοιπόν πολύ πιθανόν ότι μετά το BREXIT, το Η.Β θα αναλάβει ηγετικό ρόλο εντός του οργανισμού, όσον αφορά τις συγκρούσεις και κρίσεις που θα συνεχίσουν να προκύπτουν τον 21ο αιώνα. Ένας τρόπος για να επιτευχθεί αυτό, θα μπορούσε να είναι η υιοθέτηση του ρόλου του “ουδέτερου διαιτητή” που παρέχει ρεαλιστικές και τίμιες συμβουλές για τη διατήρηση της ειρήνης και της τάξης. Για να το πετύχει όμως αυτό θα χρειαστεί μεγάλος αγώνας αφού θα αναγκαστεί να συγκρουστεί με τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων και ειδικά της Ρωσίας, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις με τα συμφέροντα της Ε.Ε και των ΗΠΑ, οι οποίες κυριαρχούν προς το παρόν ανά την υφήλιο. Ένας τέτοιος ρόλος απαιτείται να αναληφθεί από το Η.Β περισσότερο από ποτέ, λαμβάνοντας υπόψη την μετεξέλιξη της Κίνας ως παγκόσμια υπερδύναμη, την αναβίωση του ρωσικού εθνικισμού και την πιθανή περαιτέρω ολοκλήρωση της Ε.Ε σε ένα μοντέλο ομοσπονδίας. Ενώ λοιπόν το διεθνές

σύστημα θα δεχθεί πιέσεις προκειμένου να επιστρέψει σε ένα πολυπολικό σύστημα, το Η.Β μπορεί να μην είναι σε θέση να αμφισβητήσει στρατιωτικά αυτές τις υπερδυνάμεις, αλλά θα είναι σε θέση να μιλά ως η φωνή της ειρήνης, χρησιμοποιώντας την ήπια ισχύ του και το ομολογουμένως μοναδικό δίκτυο διπλωματίας που διαθέτει σε όλη την υφήλιο. Παρουσιάζόμενο ως ουδέτερο και με δεδομένο ότι ανήκει στο Δυτικό κόσμο θα απαιτηθεί να ενισχύσει περαιτέρω όχι μόνο την “ειδική σχέση” του με τις ΗΠΑ αλλά και τη νέα “ειδική σχέση” του με την Ευρώπη. Η ανεξαρτησία του Η.Β θα του επιτρέψει να αναπτύξει ανάλογες σχέσεις με τη Ρωσία και την Κίνα, οι οποίες αναμφίβολα θα βοηθήσουν στην βελτίωση των διμερών σχέσεων τους και στην κατάληξη εμπορικών συμφωνιών.

Η Ε.Ε έχει κατά καιρούς επικριθεί για το χρόνο που απαιτείται ώστε να συντονίσει τις κοινές θέσεις των κρατών μελών της, οι οποίες πολύ συχνά για να γίνουν από όλους αποδεκτές είναι σχετικά αδύνατες. Με την αποχώρηση της Βρετανία από την Ε.Ε, δεν θα απαιτείται για το Η.Β συντονισμός με τις άλλες 27 χώρες της Ένωσης, ενώ θα έχει την ευχέρεια να αναπτύσσει “ad hoc” συμμαχίες με ευέλικτες διαδικασίες. Στην ομιλία της προς τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών τον Σεπτέμβριο του 2016, η Πρωθυπουργός της Βρετανίας Theresa May, δήλωσε ότι “Όταν οι βρετανοί ψήφισαν να αποχωρήσουν από την ΕΕ, δεν ψήφισαν εσωστρέφεια ή η χώρα να απομακρυνθεί από τους εταίρους της στο κόσμο”. Εάν λοιπόν το Η.Β επιθυμεί να συνεχίσει να παρουσιάζεται ως υπεύθυνος και εποικοδομητικός εταίρος, αλλά και σημαντικός παράγοντας στη διεθνή κοινότητα, τότε θα πρέπει να δηλώνει παρόν σε όλα τα θέματα που απασχολούν τον ΟΗΕ.⁶⁷

⁶⁷ Dee, Megan and Smith, Karen E. (2017) UK diplomacy at the UN after Brexit: challenges and opportunities. *The British Journal of Politics and International Relations* . pp. 1-16. ISSN 1369 -

4.11 ΣΤΡΟΦΗ ΗΠΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΣΙΑ.

Για τη Βρετανία, η πολιτική των ΗΠΑ να στραφεί προς την Ασία, μειώνοντας ταυτόχρονα την εμπλοκή τους στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή δημιουργεί προκλήσεις αλλά και ευκαιρίες. Από τη μία, η πολιτική του Η.Β θα πρέπει να στοχεύει στη διατήρηση της σταθερότητας στην Ευρώπη, που είναι ζωτικής οικονομικής σημασίας για τη Βρετανία και αποτελεί βασική παράμετρο σταθερότητας της παγκόσμιας φιλελεύθερης τάξης. Από την άλλη θα πρέπει να επιδιώξει την ανάπτυξη των διμερών σχέσεων σε όλο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων των γεωστρατηγικών περιοχών της Ασίας και του Ειρηνικού. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του κ. Hugo Swire, του Υπουργείου Εξωτερικών του Η.Β ότι “Η σταθερότητα και η ευημερία στην Ασία και τον Ειρηνικό, έχει σημασία για τους Βρετανούς, αφού σε ένα δικτυωμένο κόσμο, όπου η φυσική γεωγραφική απόσταση καθίσταται σταθερά λιγότερο σημαντική καθορίζοντας τις παγκόσμιες υποθέσεις”, υποστηρίζοντας επίσης ότι “αυτό θα γίνει με το να συνεχίσουν να αναπτύσσονται οι σχέσεις μεταξύ Η.Β και ΗΠΑ με βάση το κοινό συμφέρον”.⁶⁸

Ωστόσο η περιορισμένη εμπλοκή των ΗΠΑ στην Ευρώπη δημιουργεί ερωτηματικά σε σχέση με την αρχιτεκτονική ασφαλείας της, αλλά και τη ευρωπαϊκή στρατηγική της Βρετανίας. Για αιώνες, η Βρετανία έχει χρησιμοποιήσει τη στρατηγική “Διαίρει και Βασίλευε” προκειμένου να ενισχύσει την εξουσία της στη γηραιά ήπειρο, παρέχοντας οικονομική, διπλωματική και στρατιωτική υποστήριξη προς τις “μικρές” και “μεσαίες” ευρωπαϊκές χώρες προκειμένου να αποτρέψει τις φιλοδοξίες άλλων να καταστούν ηγεμόνες στην περιοχή. Ωστόσο η εν λόγω στρατηγική κατέρρευσε στις αρχές του εικοστού αιώνα, όταν η απειλή που προερχόταν από την Ευρώπη ήταν πλέον πολύ

1481

⁶⁸ Hugo Swire, ‘The UK in the Asian Century’, speech given at Carnegie Institute in Washington, DC, 16 July 2014

μεγάλη και ως εκ τούτου η Βρετανία δεν μπορούσε να την χειριστεί από μόνη της. Έτσι ειδικά μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο τον ρόλο αυτό, ανέλαβαν οι ΗΠΑ και κατ' επέκταση το ΝΑΤΟ. Δεδομένου ότι η συνεχιζόμενη μετατόπιση του οικονομικού κέντρου βάρους από δυτικά προς ανατολικά είναι απίθανο να αντιστραφεί, όπως επίσης και η στρατηγική των ΗΠΑ, συνεπάγει ότι η Βρετανία θα πρέπει να ενισχύσει τις προσπάθειες της για τη διατήρηση της σταθερότητας στην Ευρώπη. Οι διμερείς σχέσεις αναμφίβολα θα παίξουν ένα ολοένα μεγαλύτερο και πιο σημαντικό ρόλο στην ευρωπαϊκή στρατηγική του Η.Β, όπως επίσης και η στρατηγική του συνεργασία με τη Γαλλία, η οποία με τα νέα δεδομένα μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα πολύτιμη. Η Γαλλο-βρετανική συνεργασία σε πυρηνικό επίπεδο είναι πολύ πιθανόν να παραμείνει ως μια πηγή στρατηγικής σταθερότητας στην Ευρώπη, ενώ η ευρύτερη συνεργασία θα αποδειχθεί ως πλεονέκτημα για τους Βρετανούς και τα συμφέροντα τους στην Αφρική και στην ευρύτερη Μέση Ανατολή, καθώς οι ΗΠΑ υποβαθμίζουν την παρουσία τους στις περιοχές αυτές. Πέραν από τη Γαλλία, η Βρετανία διατηρεί διμερείς σχέσεις με μικρά και μεσαία κράτη της Ευρώπης. Η Ευρώπη γενικά βλέπει το Η.Β ως εγγυητή μιας σταθερής και ισορροπημένης Ε.Ε, ενώ οι χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, καθώς επίσης και οι χώρες της Βαλτικής αντιλαμβάνονται τη Βρετανία και τις ΗΠΑ ως πηγή ασφάλειας έναντι της Ρωσίας.

4.12 Η ΔΙΑΤΛΑΝΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ - ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ Η.Β ΚΑΙ ΗΠΑ - ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ.

Η διατλαντική σχέση αναμένεται ότι θα αποτελέσει τη κορυφαία στρατηγική προτεραιότητα της Βρετανίας και αυτό μπορεί να γίνει εν μέρει μέσω του ΝΑΤΟ, το οποίο αναμφίβολα παραμένει η καλύτερη εγγύηση για μια επιτυχημένη στρατηγική της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφαλείας. Λόγω της παραδοσιακής του θέσης ως μια γεωστρατηγική γέφυρα μεταξύ της Ευρώπης και των ΗΠΑ, το Η.Β προορίζεται να

διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στο όλο εγχείρημα, το οποίο μετά το BREXIT γίνεται πολυπλοκότερο. Αυτό συμβαίνει γιατί στερεί από το Λονδίνο το μέχρι πρότινος ρόλο του, που το καθιστούσε ως τον κρίσιμο μοχλό επιρροής στην Ευρώπη. Αυτό το γεγονός είναι πολύ πιθανό να επηρεάσει αρνητικά και ίσως να υπονομεύσει τις διατλαντικές σχέσεις των ΗΠΑ με την Ε.Ε.

Αναμένεται ωστόσο ότι το Η.Β θα επιβεβαιώσει την απόλυτη δέσμευσή του στο NATO και κυρίως προς τις πρώην ανατολικές χώρες που είναι επίσης μέλη του NATO. Όλες σχεδόν οι χώρες αυτές είναι μεν ένθερμοι υποστηρικτές της Ε.Ε, αλλά αισθάνονται ότι απειλούνται από τη Ρωσία. Το Η.Β ως η κυρίαρχη ευρωπαϊκή δύναμη στο NATO μπορεί να αναλάβει ηγετικό ρόλο στη διασφάλιση της άμυνας των χωρών αυτών, αφού παρά την κοινή επιθυμία για βελτίωση των αμυντικών ικανοτήτων της Ε.Ε, αναμφίβολα το NATO αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της άμυνας για τα ευρωπαϊκά κράτη. Με την ευκαιρία της επίσκεψής της πρωθυπουργού του Η.Β στις ΗΠΑ και συγκεκριμένα κατά τη συνάντησή της με τον Πρόεδρο Donald Trump τον Ιανουάριο του 2017, η Theresa May ανακοίνωσε ότι “Οι ΗΠΑ και η Βρετανία θα είναι ξανά οι ηγέτιδες δυνάμεις του κόσμου”.⁶⁹ Η δήλωση αυτή υποδηλώνει ξεκάθαρα ότι το Η.Β θα επιδιώξει την ενίσχυση των διμερών αυτών σχέσεων με βάση το κοινό συμφέρον και το αμοιβαίο όφελος.

Η ανάγκη για ενίσχυση της παγκόσμιας συνεργασίας στον τομέα της ασφάλειας σίγουρα δεν θα μεταβληθεί μετά το BREXIT, αλλά απλά θα ανοίξει ένα νέο κεφάλαιο, ενώ θα προσδώσει νέες επιλογές συνεργασίας για τη Βρετανία. Σίγουρα η Ε.Ε θα επιδιώξει να ενδυναμώσει τις κοινές αμυντικές της δυνατότητες, κάτι που θα περιπλέξει την

⁶⁹ <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/01/25/theresa-may-america-britain-will-lead-together-brexit-election/>.

παγκόσμια ασφάλεια και θα δημιουργήσει νέα δεδομένα ασφάλειας στην περιοχή.⁷⁰ Επομένως, με το BREXIT, η καλύτερη επιλογή της Βρετανίας θα είναι η συνεργασία με τις ΗΠΑ για τον εκσυγχρονισμό του NATO, προκειμένου να αποθαρρυνθεί κάθε πρωτοβουλία δημιουργίας ενός ευρωπαϊκού στρατού, ο οποίος δυνητικά θα αποτελέσει ένα ισχυρό “όπλο” που θα ενθαρρύνει την προσδοκία της Ε.Ε να καταστεί ένας νέος πόλος στο διεθνές σύστημα. Σε σχέση με τα θέματα παγκόσμιας ασφάλειας, η Ε.Ε έχει σχετικά μικρό εκτόπισμα, παραμένοντας σε μεγάλο βαθμό θεατής της διεθνούς υψηλής πολιτικής, ενώ η στάση του Η.Β αναμένεται ότι θα εξακολουθήσει να περιέχει υπολείμματα μιας ισχυρής εξουσίας.

Στη μετά τον Ψυχρό Πόλεμο εποχή, ο πρόσφατος εναγκαλισμός της ακροδεξιάς και ο λαϊκισμός δεν πρέπει να αγνοηθεί με κανέναν τρόπο. Μια δεκαετία μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση, αυτός ο λαϊκισμός θα πρέπει ίσως να θεωρηθεί ως η σημαντικότερη εξέλιξη μέσα στον πυρήνα των προηγμένων οικονομικά κρατών. Η προεκλογική εκστρατεία του Donald Trump και η καμπάνια του BREXIT εκμεταλλεύτηκαν αυτές τις κοινωνικές δυνάμεις για να πετύχουν τον σκοπό τους. Ως αποτέλεσμα, οι ακροδεξιές δυνάμεις έχουν εισέλθει στην κυρίαρχη πολιτική και στη συνέχεια φαίνονται να αμφισβητούν την εμφάνιση μιας ευρύτερης παγκόσμιας τάξης. Όσον αφορά την υφιστάμενη παγκόσμια τάξη, είναι πολύ δύσκολο να αποδεχτεί ότι αυτές τις εξελίξεις θα μπορούσαν να επιφέρουν μια ευρύτερη αλλαγή στις θεμελιώδεις αρχές της. Ωστόσο οι συνέπειες αυτής της λαϊκιστικής στροφής θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια προσπάθεια αναμόρφωσης των υφιστάμενων πρακτικών.⁷¹

⁷⁰ Tony Shaffer (2017) Hard Brexit on defence: how the UK can lead Europe in global security, *Journal of Intelligence History*

⁷¹ Report by the Secretary General of the Council of Europe, ‘State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law. Populism: How Strong are Europe’s Checks and Balances’

Προς το παρόν, είναι εξίσου δύσκολο να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ο σύγχρονος νεοφιλελεύθερος μετά τον Ψυχρό Πόλεμο είναι σε φθίνουσα πορεία. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν είναι σήμερα σε μια περίοδο αστάθειας, αμφισβήτησης ή ακόμα και κρίσης. Οι επιδράσεις του BREXIT σε θέματα εμπορίου και οικονομίας, τόσο όσον αφορά το Η.Β και την Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και οι σχέσεις των δύο ειδικά σε θέματα ασφάλειας και άμυνας με τις ΗΠΑ, αλλά και η νέα μορφή που αναμένεται να λάβει η βορειοατλαντική συμμαχία είναι βέβαιο ότι θα διαμορφώσουν νέα δεδομένα τα οποία θα επηρεάσουν σημαντικά το διεθνές σύστημα.

Οι σχέσεις του Η.Β και των ΗΠΑ, με δεδομένο ότι η Βρετανία ήταν ανέκαθεν ο πιο πιστός σύμμαχος τους, αναμένεται να ενισχυθούν και να προσπαθήσουν να κυριαρχήσουν ανά το παγκόσμιο, ανακόπτοντας την από ανέκαθεν στρατιωτικά πανίσχυρη Ρωσία και τις ανερχόμενες οικονομικές κατά κύριο λόγο δυνάμεις Κίνα και Ινδία. Είναι προφανές ότι η νέα μορφή του ΝΑΤΟ θα κληθεί να υποστηρίξει την συνεργασία των δυο κυριότερων μελών του, τα οποία διαθέτουν και την απαραίτητη σκληρή ισχύ για να επιβάλουν τη θέληση τους σε περιοχές όπου θα έχουν οικονομικά, εμπορικά ή ενεργειακά συμφέροντα.

Όπως αναλύθηκε πιο πάνω η ανάγκη για δημιουργία νέων διμερών εμπορικών σχέσεων της Βρετανίας ή η ενίσχυση υφιστάμενων εκτός της Ε.Ε θα οδηγήσουν την χώρα αρχικά προς ανατολάς. Η στροφή των ΗΠΑ και η μεταφορά του κέντρου βάρους από την Ευρώπη ανατολικά πολύ πιθανόν να επηρεάσει τις αποφάσεις του Η.Β που θα επιχειρήσει επαναφορά του στην Μέση Ανατολή και θα διεκδικήσει ενεργό ρόλο στην Ασία και τον ειρηνικό. Στη Μέση ανατολή, στη Βόρεια Αφρική η κατάσταση είναι ακόμα ρευστή, αλλά προδιαγράφεται ότι το Η.Β θα προσπαθήσει να αναπληρώσει εν μέρει το κενό των ΗΠΑ, οι οποίες έχουν ήδη μετατοπίσει το κέντρο βάρους τους στην Ασία και στον ειρηνικό. Όσον αφορά τον ευρωπαϊκό χώρο και κυρίως τα βαλκάνια, τις πρώην ανατολικές χώρες αλλά

και τις χώρες της βαλτικής, διαφαίνεται ότι θα δημιουργηθεί ένα κενό ισχύος, το οποίο η Ε.Ε θα κληθεί να καλύψει, χωρίς ωστόσο να γνωρίζουμε κατά πόσο διαθέτει αυτή τη στιγμή την απαραίτητη σκληρή ισχύ ή τις δομές και διαδικασίες στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, οι οποίες θα της επιτρέψουν να λειτουργεί αποτελεσματικά. Στον αντίποδα το κενό αυτό είναι βέβαιο ότι θα προσπαθήσει να εκμεταλλευτεί η ανερχόμενη Ρωσία, η οποία διαθέτει ανάλογη ισχύ και θα αναζητήσει εκ νέου ηγετικό ρόλο στη περιοχή.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μετά από έναν αιώνα απόλυτης κυριαρχίας η Βρετανία αναγκάστηκε, εν μέσω του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, να παραδώσει τα ηνία στις ΗΠΑ, οι οποίες έκτοτε ανέλαβαν την πρωτοκαθεδρία στο Δυτικό κόσμο. Ωστόσο κατά την διάρκεια της “Pax Britannica” καθιερώθηκαν οι φιλελεύθερες πρακτικές συμπεριλαμβανομένου του ελεύθερου εμπορίου, του κράτους δικαίου και των πολιτικών δικαιωμάτων, δημιουργώντας ουσιαστικά τα θεμέλια για την μετέπειτα εποχή του “Pax America”. Οι ΗΠΑ βασίστηκαν σε μεγάλο βαθμό στο οικοδόμημα που έκτισε το Λονδίνο, ενώ δίκαια αμφότεροι χαρακτηρίζονται ως οι αρχιτέκτονες του σημερινού διεθνούς συστήματος.

Μετά από δύο παγκόσμιους πολέμους, την απώλεια του μεγαλύτερου μέρους των αποικιών του και την σχεδόν πλήρη οικονομική αποδυνάμωση του, το Η.Β εντάχθηκε στην ΕΟΚ το 1973, αναζητώντας νέες συμμαχίες ειδικά όσον αφορά το εμπόριο και την οικονομία. Παρά τις αντίξοες συνθήκες το Η.Β κατάφερε να δημιουργήσει την 5^η μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου, να επηρεάζει τις διεθνείς πολιτικές εξελίξεις ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και να διατηρεί εξέχουσα θέση στο ΝΑΤΟ, αποτελώντας ουσιαστικά τον στενότερο σύμμαχο των ΗΠΑ. Εντός της Ε.Ε διαδραμάτισε έναν διφορούμενο ρόλο, αφού εκ των πραγμάτων ο υπερεθνικός αυτός οργανισμός επέβαλε περιορισμούς κατά των πολιτικών του Η.Β. Το Η.Β με τίμημα την ανεξαρτησία του σε σχέση με τις εθνικές πολιτικές του, επέκτεινε την εξουσία του σε άλλους τομείς εντός της Ε.Ε, αφού διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των κοινών αποφάσεων των ευρωπαϊών ηγετών. Ταυτόχρονα επωφελήθηκε από την κοινή αγορά ειδικά όσον αφορά τον χρηματοπιστωτικό τομέα και το εμπόριο με τις χώρες της Ε.Ε.

Το απρόσμενο αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος στις 23 Ιουνίου 2017, αναγκάζει το Η.Β να οδηγηθεί στην έξοδο του από την Ε.Ε. και να αναζητήσει νέες συμμαχίες, ευελπιστώντας ότι θα αποκτήσει εκ νέου παγκόσμια ισχύ, καθορίζοντας έτσι τις διεθνείς εξελίξεις. Σχεδόν ενάμιση χρόνο μετά το δημοψήφισμα για έξοδο του Η.Β από την Ε.Ε. και 9 μήνες μετά την ενεργοποίηση του άρθρου 50, τίποτα δεν παραπέμπει σε μια στρατηγική πίσω από το τι συμβαίνει, ούτε όσον αφορά την Ε.Ε, αλλά ειδικότερα ούτε όσον αφορά το Η.Β, που ουσιαστικά επέλεξε να πορευτεί εκτός της Ε.Ε. Σημειώνεται ωστόσο ότι, το Η.Β φαίνεται από καιρό να εξετάζε εναλλακτικά σενάρια, ενώ προς το σκοπό αυτό έχουν ήδη αναληφθεί ενέργειες κυρίως σε διπλωματικό και εμπορικό επίπεδο. Το μόνο βέβαιο είναι ότι, το Η.Β δεν πρόκειται να εγκαταλείψει το όραμα του για επαναφορά της χώρας στις κυρίαρχες δυνάμεις του κόσμου και τη δημιουργία μιας Μεγάλης Βρετανίας, η οποία θα εμπορεύεται και θα επηρεάζει τις διεθνείς εξελίξεις ανά το παγκόσμιο.

Μέσα από τα μέχρι τώρα αποτελέσματα των διαπραγματεύσεων με την Ε.Ε, το Η.Β φαίνεται να κινείται προς την κατεύθυνση του “hard BREXIT”. Ωστόσο το οικονομικό κόστος της εν λόγω επιλογής θα είναι σοβαρό και οπωσδήποτε θα επιφέρει πολλές ανακατατάξεις στο τομέα των χρηματοοικονομικών και του εμπορίου αλλά και της άμυνας και εξωτερικής πολιτικής τόσο του Η.Β όσο και της Ε.Ε. Σε κάθε περίπτωση το BREXIT θα επιφέρει σημαντικό πλήγμα στη βρετανική οικονομία. Η σημασία της Ε.Ε για τις εξαγωγές αλλά και τις εισαγωγές στο Η.Β δεν μπορεί να υποτιμηθεί, και αυτή η σχέση είναι βέβαιο ότι θα επηρεαστεί δυσμενώς. Οι επιπτώσεις σε θέματα ασφάλεια θα είναι επίσης σημαντικές, αλλά έμμεσες, τουλάχιστον στο βραχυπρόθεσμο ορίζοντα.

Αναμφίβολα το μεγαλύτερο εσωτερικό πρόβλημα που πιθανόν να αντιμετωπίσει το Η.Β είναι το ενδεχόμενο ενός νέου δημοψηφίσματος για την ανεξαρτησίας της Σκωτίας,

ενώ η απόφαση για BREXIT, ίσως πυροδοτήσει επίσης και συζητήσεις σε σχέση με πιθανή απόσχιση της Βόρειας Ιρλανδίας και ένωσής της με τη Δημοκρατία της Ιρλανδίας, η οποία ως γνωστό είναι κράτος μέλος της Ε.Ε.

Η απόφαση της Βρετανίας να ακολουθήσει το δικό της δρόμο, θα επηρεάσει και τις πολιτικές της Ε.Ε, αφού η Ένωση θα χάσει ένα πολύτιμο σύμμαχο με μεγάλο οικονομικό, πολιτικό, διπλωματικό και στρατιωτικό εκτόπισμα. Η εξέλιξη αυτή μπορεί ωστόσο να αποτελέσει το έναυσμα για πραγματική ενίσχυση της ΚΠΑΑ και κατά συνέπεια σε μια βαθύτερη συνεργασία στο τομέα της άμυνας εντός της Ε.Ε.

Οποσδήποτε το αποτέλεσμα του βρετανικού δημοψηφίσματος για αποχώρηση του Η.Β από την Ε.Ε, αποτελεί μια καμπή στις μεταξύ τους σχέσεις. Οι οικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις του BREXIT θα είναι πολύ σημαντικές τόσο για το Η.Β όσο και για την Ε.Ε. Από γεωπολιτικής άποψης, το πλέον αρνητικό σενάριο θα είναι η αποδυνάμωση των διατλαντικών σχέσεων, των εμπορικών σχέσεων μεταξύ Ε.Ε και ΗΠΑ, ενώ οι επιπτώσεις πιθανόν να επηρεάσουν και τη συνοχή της Ε.Ε, αλλά και της Βορειοατλαντικής συμμαχίας.

Μετά το BREXIT την ευρωπαϊκή ενότητα θα κληθεί να την διαφυλάξει κατά πρώτο λόγο η οικονομικά ισχυρή Γερμανία συνεπικουρούμενη από την στρατιωτικά ισχυρή Γαλλία. Αυτό ίσως μεταβάλει το κέντρο εξουσίας στην Ε.Ε, ενώ η ήδη ισχυρή θέση της Γερμανίας θα μπορούσε να ενισχυθεί περαιτέρω με αρνητικές επιπτώσεις στον γαλλο-γερμανικό άξονα. Έτσι η αποχώρηση του Η.Β από την Ε.Ε, είναι πολύ πιθανόν να διαταράξει την υφιστάμενη ισορροπία εξουσίας στο εσωτερικό της Ένωσης. Η αποδυνάμωση της ΚΠΑΑ, της διπλωματικής και της στρατιωτικής της ικανότητας καθώς και της οικονομικής της ισχύς μπορεί να οδηγήσουν σε σειρά αρνητικών επιπτώσεων για τη διεθνή ασφάλεια. Η αποχώρηση του Η.Β χωρίς καμία αμφιβολία, θα αποδυναμώσει,

την Ε.Ε, τη στιγμή μάλιστα που αρχίζει μια σημαντική αναδιοργάνωση της παγκόσμιας τάξης μετά τον ψυχρό πόλεμο. Ως εκ τούτου η Ε.Ε, εκτιμώντας τις συνέπειες του BREXIT θα επιχειρήσει τη βελτίωση της ασφάλειας και της άμυνας, με ενίσχυση των ικανότητες όλων των χωρών της. Το εν λόγω εγχείρημα θα περιπλέξει την παγκόσμια ασφάλεια και ενδέχεται να αλλάξει τα δεδομένα ασφάλειας στην περιοχή.

Η Βρετανία μπορεί μεν να αποχωρεί από την Ε.Ε, αλλά σε καμία περίπτωση δεν αποχωρεί από τη Δύση. Αντίθετα το Λονδίνο ήταν πάντα πρόθυμο να συμβάλει στην Βορειοατλαντική Συμμαχία, αφού ανέκαθεν ταυτιζόταν με την γεωπολιτική κατεύθυνση του Λονδίνου. Έτσι σε συνεργασία με τις ΗΠΑ, πολύ πιθανόν να προωθήσουν την ιδέα εκσυγχρονισμού του ΝΑΤΟ, προκειμένου να αποθαρρυνθεί κάθε πρωτοβουλία δημιουργίας ενός ευρωπαϊκού στρατού. Είναι προφανές ότι το Η.Β και οι ΗΠΑ θα αναπτύξουν στενότερη συνεργασία τόσο εντός του ΝΑΤΟ, όσο και σε διμερές επίπεδο προκειμένου να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικότερα και από κοινού τις προκλήσεις ασφαλείας, ενισχύοντας έτσι την παγκόσμια σταθερότητα. Η προσπάθεια αυτή αναμένεται ότι θα εμπλέξει την Ε.Ε σε μια κοινή στρατηγική ασφαλείας, η οποία θα αποφέρει αμοιβαία οφέλη. Πέραν των παραπάνω το Η.Β αναμένεται ότι θα επιβεβαιώσει την απόλυτη δέσμευσή του στο ΝΑΤΟ, ενώ θα παραμείνει ως η κυρίαρχη ευρωπαϊκή δύναμη που μπορεί να αναλάβει ηγετικό ρόλο στη διασφάλιση της άμυνας των ευρωπαϊκών χωρών.

Η ανάγκη για δημιουργία νέων διμερών εμπορικών σχέσεων ή ενίσχυση υφιστάμενων εκτός της Ε.Ε. θα οδηγήσουν τη Βρετανίας αρχικά προς ανατολάς. Η στροφή των ΗΠΑ και η μεταφορά του κέντρου βάρους από την Ευρώπη ανατολικά, πολύ πιθανόν να ωθήσει το Η.Β να επιχειρήσει επαναφορά του στην Μέση Ανατολή και να διεκδικήσει ενεργό ρόλο στην Ασία και τον ειρηνικό, πάντα σε συνεργασία με τις ΗΠΑ. Το Η.Β, ίσως

προσπαθήσει να αναπληρώσει εν μέρει αυτό το κενό ισχύος που δημιουργεί η πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίες έχουν ήδη μετατοπίσει το κέντρο βάρους τους στην Ασία και στον ειρηνικό. Όσον αφορά τον ευρωπαϊκό χώρο και κυρίως τα βαλκάνια και τη βαλτική θάλασσα, το Η.Β εκτιμάται ότι θα επιδιώξει συνεργασία με την Ε.Ε.

Η ιδέα ότι η Βρετανία πρέπει πλέον να λειτουργεί σε παγκόσμιο επίπεδο ή θα πτωχεύσει αναμένεται ότι θα επηρεάσει την εξωτερική πολιτική του Λονδίνου, το οποίο θα επιχειρήσει ανοίγματα προς την Μέση Ανατολή και τη Νότια και Ανατολική Ασία προσπαθώντας να πετύχει νέες εμπορικές συμφωνίες. Ιδιαίτερη έμφαση αναμένεται ότι θα δοθεί στην ενίσχυση της παρουσίας της Βρετανίας στη στρατηγικής σημασίας, ευρύτερη περιοχή του Ινδικού ωκεανού, της Ασία και του Ειρηνικού που αποτελεί την πλέον δυναμική περιοχή ανά το παγκόσμιο σε οικονομικούς και δημογραφικούς όρους. Η Στρατηγική Ασφάλειας και Άμυνας του Η.Β είναι βέβαιο ότι θα λάβει υπόψη τη προσπάθεια η οποία ξεκίνησε με το τέλος του ψυχρού πολέμου και αφορά τη σταδιακή επαναφορά της Βρετανίας «ανατολικάς του Σουέζ».

Οι πιο πάνω παράγοντες θα καθορίσουν ουσιαστικά την νέα στρατηγική ασφάλειας και άμυνας του Η.Β, προκειμένου να διαφυλαχθεί η ακεραιότητα της παγκόσμιας φιλελεύθερης τάξης και τη σταθερότητα στην Ευρώπη. Αναμφίβολα όμως η όποια στρατηγική του Η.Β θα διαφυλάξει τα εθνικά συμφέροντα και θα υποστηρίξει πρωτίστως την οικονομική ανάκαμψη με την ανάπτυξη νέων εμπορικών σχέσεων κυρίως σε διμερές επίπεδο.

Προς το παρόν, δεν μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ο σύγχρονος νεοφιλελεύθερος, όπως διαμορφώθηκε μετά τον Ψυχρό Πόλεμο είναι σε φθίνουσα πορεία, αλλά είναι γεγονός ότι διανύει μια περίοδο αμφισβήτησης. Οι σχέσεις του Η.Β και των ΗΠΑ, με δεδομένο ότι η Βρετανία ήταν ανέκαθεν ο πιο πιστός σύμμαχος τους, αναμένεται

να ενισχυθούν, ενώ θα προσπαθήσουν από κοινού να κυριαρχήσουν ανά το παγκόσμιο, ανακόπτοντας την από ανέκαθεν στρατιωτικά πανίσχυρη Ρωσία και τις ανερχόμενες οικονομικές κατά κύριο λόγο δυνάμεις Κίνα και Ινδία. Η νέα μορφή του NATO αναμένεται ότι θα κληθεί να υποστηρίξει την συνεργασία των δυο κυριότερων μελών του.

Από τα παραπάνω δεν στοιχειοθετείται ότι το BREXIT δύναται να βάλει τέλος στην εποχή που άνοιξε πριν από περίπου 200 χρόνια με το “Pax Britannica”, ενώ διαφαίνεται ότι, τουλάχιστον στο εγγύς μέλλον, το υφιστάμενο διεθνές σύστημα, υπό την κυριαρχία των ΗΠΑ και συνεπικουρούμενες από το Η.Β, θα συνεχίσει να προστατεύει την ακεραιότητα της παγκόσμιας φιλελεύθερης τάξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

Η βιβλιογραφία που αναφέρεται στο BREXIT, αφορά κυρίως σε άρθρα που πραγματεύονται διάφορους τομείς όπως η οικονομία, το εμπόριο, η άμυνα, η διπλωματία η εξωτερική πολιτική, ακόμα και η νομική πτυχή του θέματος. Αναφέρονται επίσης στην αλληλεξάρτηση του Η.Β και της Ε.Ε, μετά από 40 και πλέον χρόνια παρουσίας της Βρετανίας στην Ένωση και κατά συνέπεια στις πιθανές επιπτώσεις που θα υποστούν αμφότεροι, ανάλογα με την κατάληξη των διαπραγματεύσεων. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι το BREXIT δημιουργεί τη χειρότερη πολιτική κρίση στην Ευρώπη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Υπάρχουν διάφορες εκτιμήσεις για την πορεία τόσο του Η.Β, όσο και της Ε.Ε και για το πώς η κάθε πλευρά θα επιλέξει να πορευτεί στο υφιστάμενο διεθνές σύστημα, σημειώνοντας ωστόσο ότι οι εμπορικές σχέσεις θα έχουν κυρίαρχο ρόλο στην μετά το BREXIT εποχή. Στο πλαίσιο της μελέτης χρησιμοποιήθηκε παλαιότερη βιβλιογραφία που αφορούσε στην εξέλιξη του Διεθνούς Συστήματος, η οποία καταγραφεί ότι η Μεγάλη Βρετανία, εν μέσω του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, παρέδωσε τα ηνία της Δύσης στις Ηνωμένες Πολιτείες, αφού όμως πρώτα έθεσε τις βάσεις για εφαρμογή φιλελεύθερων πρακτικών, συμπεριλαμβανομένου του ελεύθερου εμπορίου. Είναι προφανές ότι αμέσως μετά την αποχώρηση του Η.Β από την Ε.Ε θα υπάρχει σαφέστερη εικόνα για καλύτερες εκτιμήσεις, αφού πλέον θα είναι γνωστά όλα σχεδόν τα στοιχεία που διαμορφώνουν τις εξελίξεις στο υφιστάμενο διεθνές σύστημα.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ ΒΙΒΛΙΑ

- Βοσκόπουλος Γεώργιος, ΕΕ και ΗΠΑ Εκφάνσεις Ισχύος, Αλληλοδράση και το Ζήτημα της Παγκόσμιας Ηγεμονίας, Αθήνα, 2012, ISBN13-9789607803580 .
- Κουσκουβέλλης Ηλίας, Η Αραβική Άνοιξη, Εκδότης ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, 2012, ISBN-13: 9789608396715.

ΑΓΓΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

- Bartlett C. J., Peace, War and the European Powers, 1814-1914, ISBN: 9780333620014
- Barker A, UK demands hold up banking union. Financial Times, 11 October.
- Barker A, Spiegel P and Parker G, David Cameron frustrated at UK dragged into Greece bailout, Financial Times, 15 July 2015.
- Bemis Samuel, The Diplomacy of the American Revolution, ISBN 1-4437-2193X.
- Brendan Simms, The EU, Germany and the British Problem, Journal for Comparative Government and European Policy, Vol. 11, No. 1 (2013).
- Chamberlain Muriel E., British foreign policy 1789-1914, ISBN: 0582494427.
- Christie Ian R., Wars and revolutions: Britain 1760-1815, ISBN-13: 978-0713161588.
- Freedman Lawrence, The Official History of the Falklands Campaign: War and diplomacy, ISBN 0415364310, 9780415364317.
- Mearsheimer John J., Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αθήνα, 2011, ISBN: 978-960-7803-39-9.
- Mowat R. B. A History of European Diplomacy 1815–1914, ISBN: 13- 978-1313397889.
- Mindus Patricia, European Citizenship after BREXIT, Freedom of Movement and Rights of Residence, ISBN: 978-3-319-51774-2.
- Walts Kenneth N., Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής, Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αθήνα, 2011, ISBN13-9789607803603

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ ΑΡΘΡΑ

- Ροζάκης Χρ., Η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου ως ευκαιρία για την Ευρώπη, 28/06/2016
- Ευρωπαϊκή Ένωση, Η ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1970-1979/1973_el)

ΑΓΓΛΙΚΑ ΑΡΘΡΑ

- Anderson Anne, 1916 to 2016 Reflections, *American Journal of Irish Studies*.
- Applebaum, Anne (2017) Britain after Brexit: a transformed political landscape. *Journal of Democracy*, ISSN 1045-573
- Barnett H., *Constitutional & Administrative Law* 11th Ed. 2016.
- Barker A and Stafford P, Victory for UK over eurozone clearing houses. *Financial Times*, 4 March 2015.
- Beach D, The fiscal compact, euro-reforms and the challenge for the euro-outs. In: Hvdt N and Mouritzen H, *Danish Foreign Policy Yearbook*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- Bismarck Helene von, The Kuwait Crisis of 1961 and Its Consequences for Great Britain's Persian Gulf Policy, *British Scholar Journal*.
- Bräuninger D, The dynamics of migration in the euro area. *Deutsche Bank*.
- Browne A, France and Germany could have had their treaty but they wanted control of the City instead. *Conservative Home*, 9 December.
- Bulmer S, Germany and the eurozone crisis: Between hegemony and domestic politics. *West European Politics* 37(6).
- Buller J, The importance of being autonomous: Understanding the Blair government's policy towards the single currency. *British Politics* 9(3).
- Bulpitt J, Conservative leaders and the 'Euro-ratchet': Five doses of scepticism. *Political Quarterly*

- Eyal Jonathan 'Partners for Global Security: New Directions for the UK-Japan Defence and Security Relationship', Whitehall Report 3-15, August 2015; and James Rogers, 'European (British and French) Geostrategy in the Indo-Pacific', *Journal of the Indian Ocean Region* (Vol. 9, No. 1, 2013).
- Finn Laursen , *The EU's Lisbon Treaty: Institutional Choices and Implementation*
- Hart Keith, *BREXIT: Where once was an empire*, *At anthropology today*, *Journal of the Royal Anthropological Institute*, October 2016 – vol 32 – no 5 online ISSN 1467-8322.
- Howarth David and Quaglia Lucia, *BREXIT and the Single European Financial Market*, *JCMS 2017 Volume 55. Annual Review.*
- Lindsay Ker James, *Britain, 'BREXIT' and the Balkans*. *The RUSI Journal*, 160 (5), ISSN 0307-1847
- Maurice Obstfeld, *The Initial Economic Impact of BREXIT An Update to Early December 2016*, *Brookings Papers on Economic Activity*, Fall 2016.
- Megan Dee and Smith Karen E. (2017) *UK diplomacy at the UN after BREXIT: challenges and opportunities*. *The British Journal of Politics and International Relations*, ISSN 1369-1481.
- Namusoke Eva, *A Divided Family: Race, the Commonwealth and BREXIT*, *The Round Table*, Volume 105, 2016 - Issue 5.
- Nye Joseph S., Jr., *The Changing Nature of World Power*, *Political Science Quarterly*, Vol. 105, No. 2.
- Richardson H. W., "The Economic Significance of the Depression in Britain," *Journal of Contemporary History*.
- Simón Luis, *Britain, the European Union and the Future of Europe: A Geostrategic Perspective*, *RUSI JOURNAL OCTOBER/NOVEMBER 2015 VOL. 160 NO. 5*.
- Tal Lawrence, *Britain and the Jordan Crisis of 1958*, *Middle Eastern Studies*, Vol. 31, No. 1 (Jan., 1995)

- Thompson Helen, Inevitability and contingency: The political economy of BREXIT, *The British Journal of Politics and International Relations* 2017, Vol. 19(3).
- Flandreau Marc, Flores Juan H.. In: *International Organization*. 66(2):211-241; Cambridge University Press, 2012.
- Matzke Rebecca Berens, Deterrence through Strength: British Naval Power and Foreign Policy under Pax Britannica, *The Journal of Modern History*, Vol. 85, No. 1 (March 2013).
- Nissen Adler- R, Galpin C and Rosamond B, Performing BREXIT: How a post-BREXIT world is imagined outside the UK. *British Journal of Politics and International Relations* 19(3).
- Lobell Steven E. *Review of International Studies*. 27(2):169-186; Cambridge University Press, 2001, JSTOR Journals
- Deudney Daniel, *Review of International Studies*. 27(2):187-208; Cambridge University Press, 2001, JSTOR Journals
- Hunt Alex & Wheeler Brian, All you need to know about the UK leaving the EU - BBC News 25 April 2017.
- Oliver Tim, ‘What impact would a BREXIT have on the EU?’ Dahrendorf Analysis, LSE, March 2016.
- Henökla Thomas, How BREXIT affects EU external action: The UK’s legacy in European international cooperation, *Futures*.
- Schwarzenberg Karel, former Czech foreign minister Dahrendorf Analysis, LSE, March 2016
- Piris Jean-Claude, *The Constitution for Europe: A Legal Analysis*, 2006.
- Reenen John Van, Massachusetts Institute of Technology, BREXIT’s Long-Run Effects on the U.K. Economy - *Brookings Papers on Economic Activity*, Fall 2016.
- Scott David, ‘The “Indo-Pacific”’: New Regional Formulations and New Maritime.

- Shaffer Tony, Hard BREXIT on defence: how the UK can lead Europe in global security, Journal of Intelligence History
- Stansfield Gareth and Saul Kelly, ‘A Return to East of Suez? UK Military Deployment to the Gulf’, Briefing Paper, RUSI, April 2013.

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1970-1979/1973_el
- <http://www.protothema.gr/world/article/589713/vretania-kai-ee-i-istoria-enos-provlimatikou-gamou-os-tohttp://>
- <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/107530/dimosieyma-symfonia-me-tin-ee-gia-to-kostos-toy-brexit-diapseydei-i-vretaniki-kyvernisi>
- <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/106935/brexit-sti-synantisi-gioynker-meitha-diapistothei-i-proodos-stis-diapragmateyseis?v8>
- <http://www.kathimerini.gr/865328/article/epikairothta/politikh/apoyh-h-e3odos-toy-hnwmenoy-vasileioy-ws-eykairia-gia-thn-eyrwph>
- <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/101800/brexit-stis-vryxelles-i-mei-gia-synomilies-me-gioynker-kai-mparnie>
- <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/92136/brexit-poso-tha-stoixisei-sti-vretania-to-diazugio-me-tin-ee>
- https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1946-1959/1957_el

ΑΓΓΛΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΓΓΛΟΓΛΩΣΣΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/02/11/jean-claude-juncker-doubts-eu-will-remain-united-BREXIT-talks/>.
- <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-33556085> - BBC News (2015) UK ‘strikes deal’ over Greek bailout. BBC News, 16 July.
- <https://www.theguardian.com/politics/2017/jun/09/uk-shock-election-result-may-hamper-BREXIT-talks-eu-leaders-warn>.
- <https://www.conservatives.com/>

- <http://ec.europa.eu/world/agreements/SimpleSearch.do>.
- <http://www.ukip.org/>
- <https://eulogos.blogactiv.eu/2016/09/15/The-BREXIT-effects-on-european-security-and-defense/> 10/10/2017
- <http://www.gmfus.org/publications/white-paper-german-security-policy-and-future-bundeswehr>: White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr, 19 September 2016.
- https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/31832/Permanent%20Structured%20Cooperation%20on%20defence%20could%20be%20launched%20by%20end%202017: PESCO - Permanent Structured Cooperation on defence could be launched by end 2017
- <http://www.shape.nato.int/>
- <https://europa.eu/globalstrategy/en/global-strategy-foreign-and-security-policy-european-union>.
- <http://www.history.com/topics/cold-war/suez-crisis>.
- <http://www.bbc.com/news/uk-politics-21013771>
- <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/01/25/theresa-may-america-britain-will-lead-together-BREXIT-election/>.
- <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-referendum-outcome-pm-statement-24-june-2016>.
- <https://www.theguardian.com/theguardian/from-the-archive-blog/2011/jun/02/guardian190-britain-enters-eec-1973>
- <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2016/02/18-19/http://www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-uk-after-referendum/>

ΠΗΓΕΣ Ε.Ε.

- Consolidated versions of the Treaty on European Union and of the Treaty on the Functioning of the European Union [2008] OJ C 115/1.

- European Council meeting (18 and 19 February 2016) – Conclusions, 19 February 2016.

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Cameron David, ‘Who Needs Europe? We Can Trade with the Whole World’, Daily Mail, 23 July 2015.
- Cameron David, EU Referendum Outcome, 24 June 2016 -www.gov.uk/government/speeches/
- Juncker Jean-Claude, Speech at the 25th Anniversary of the Maastricht Treaty: “EU and Me’ in Maastricht, 11 December 2016”.
- May's Theresa letter to European Council President Donald Tusk giving formal notice of BREXIT, 29 March 2017.
- May's Theresa Speech Delivered at the Conservative Party Conference 2016, Birmingham, England, Oct. 5, 2016 , OUR VISION FOR BRITAIN AFTER THE BREXIT, Vital Speeches of the Day. Dec2016, Vol. 82 Issue 12.
- Office for National Statistics (ONS). ‘How Important Is the European Union to UK Trade and Investment?’
- Report by the Secretary General of the Council of Europe, ‘State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law. Populism: How Strong are Europe’s Checks and Balances.
- Swire Hugo, ‘The UK in the Asian Century’, speech given at Carnegie Institute in Washington, DC, 16 July 2014.
- The Bratislava Declaration, Bratislava, 16 September 2016.